

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-789(497.4Ljubljana):75
Prejeto: 3. 5. 2011

Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah

ANA LAVRIČ

doc. dr., znanstvena svetnica
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: lavric@zrc-sa2u.si

IZVLEČEK

Prispevek se osredotoca na bratovščine, ki so bile ustanovljene po ljubljanskih redovnih cerkvah (izvzete so jezuitske kongregacije, ki so bile predstavljene v Arhivih 33/2). Ker \jožefinskimi refomami niso bile le ukinjene, ampak se je z Zatrtjem večine samostanov, pri katerih so delovale, razgubila ali uničila tudi njihova materialna os talina, je predstavitev njihovgm umetnostnem naročnistva in likovnih ambicij nplifragmentarna. Iz phrgnjem građiva pa je veđdarle razvidno, da so naročale deđa pri kvalitetnih umetnikih. Grafike in slike gmggočajo tuđi vpogledy ikonografijo, zngčilno za posamezne bratovščine, ki so na Slovensko uvedle vrsto novih tipov, zlasti marijanskih.

KLJUCNE BESEDE: bratovščine, redovi, ikonografija, baročna umetnost, Ljubljana, Mihael Kusa (Cussa), Franc Jelovsek, Valentin Metzinger, Frančišek Karel Remb

ABSTRACT

*THE BAROQUE CONFRATERNITIES IN LJUBLJANA AND THEIR ART COMMISSIONS.
CONFRATERNITIES AT MONASTIC CHURCHES*

The paper focuses on the confraternities founded at monastic churches in Ljubljana (with the exception of the Jesuit congregations, which were discussed in more detail in the previous issue of Arhivi 33/2). The presentation of their art commissioning and artistic ambitions is merely fragmentary, as they were not only abolished by Josephian reforms but their material remains were also lost or destroyed due to the dissolution of their monasteries. Still, it is obvious from the objects preserved that cgnfraternities commissioned quality artists. Graphic arts and paintings give us gn insight into jcnography typical for each individual confraternity, as they introduced a number of new types, particularly Marian, into the Slovenian art,

KEY IVORDS: confraternities, monastic orders, iconography, baroque art, Ljubljana, Mihael Kusa (Cussa), Franc Jelovsek, Valentin Metzinger, Frančišek Karel Remb (Remp)

Pomen in materialna dediščina redovnih bratovščin

Prispevek obravnava bratovščine, ki so bile ustanovljene po samostanskih cerkvah (izvzete so le jezuitske kongregacije).¹ Po večini so bile marijanske ali pa pod zaščito redovnih svetnikov.² Redovi so z njimi uspešno vodili katoliško prenovo v Ljubljani in širše na Kranjskem, saj so imele veliko članov in so zajele vse družbene plasti.³

Z jožefinskimi reformami so bile v resnici dvakrat spodrezane, saj niso bile le ukinjene, ampak je bila z zatrtjem večine samostanov, pri katerih so delovale, razgubljena ali uničena tudi njihova materialna ostalina. Na osnovi skromnih reliktoev in večkrat zelo okrnjene arhivske dokumentacije je predstavitev njihovega umetnostnega naročništva in likovnih ambicij zgolj fragmentarna.

Največ škode sta povzročila sekularizacija in podrtje cerkva (podrte so bile frančiškanska, klariška, diskalceatska in kapucinska cerkev), posledice pa sta pustili tudi spremembi lastništva (avguštinske cerkev so prevzeli frančiškani) in pastoralne funkcije cerkve (uršulinska in nova frančiškanska sta postali župnijski). Med ohranjenim gradivom je največ grafičnih podob, slike in oltarji so maloštevilni, značilnih bratovščinskih kipov in inventarja po doslej znanih podatkih ni. Kljub temu lahko rečemo, da so bratovščine naročale dela pri kvalitetnih umetnikih, med katerimi srečamo tudi zveneča imena. Grafike in slike omogočajo vpogled v ikonografijo, značilno za posamezne bratovščine; te so na Slovensko uvedle vrsto novih tipov, zlasti marijanskih (Rožnovensko Mater Božjo, Mater Božjo rjavega škapulirja oz. Karmelsko, Marijo Tolažnico ali t. i. Marijo črnega pasu oz. pasu sv. Monike in sv. Avguština idr.).

Bratovščine pri avguštincih eremitih

V cerkvi Marijinega oznanjenja pri avguštincih eremitih so delovale tri bratovščine: (nad)bratovščina sv. rožnega venca, bratovščina večnega rožnega venca za umirajoče in (nad)bratovščina t. i. črnega pasu oz. Marije Tolažnice.

Kot prva je začela delovati **bratovščina sv. rožnega venca**. Ustanovitev družbe je ljubljanskemu konventu po prizadevanjih p. Jurija Jurešiča leta 1634 odobril general dominikanskega reda; slovesno je bila vpeljana leta 1639.⁴ Sedež je imela v kapeli pri rožnovenskem oltarju, ki ga je že 1634. dal postaviti svetnik Martin Wuriack de Waïneck.⁵ Potem ko so avguštinci zgradili novo cerkev, je oltar dobil prostor v prvi kapeli na južni strani. Morda proti koncu 17. stoletja, še verjetneje pa na začetku naslednjega, so ga zamenjali z novim marmornim nastavkom, ki je bil formalno blizu opusu Mihaela Kuša,⁶ sodeč po času (posredno) dokumentiranih posegov pa ga je prejkone izdelal Luka Mislej.⁷

Rožnovenske bratovščine po svojem izvoru segajo v srednji vek; bile so monopol dominikancev, na Slovenskem pa so jih širili predvsem avguštinci. Zgodovina njihovega nastanka je povezana z legendo, po kateri se je sv. Dominiku prikazala Marija in mu izročila rožni venec z obljubo, da bosta s to molitvijo premagani hudobija in herezija, pomnožile pa se bodo kreposti in milosti.⁸ Iz te legende izhaja tudi ikonografski motiv Rožnovenske Matere Božje s sv. Dominikom in (običajno pridruženo) sv. Katarino Siensko, obdane z vencem petnajstih rožnovenskih skrivnosti, kakršnega je propagirala matična nadbratovščina.⁹ Takšna je morala biti tudi slika na ljubljanskem avguštinskem oltarju.¹⁰ Njeno kompozicijo naj bi posnemala bratovščinska podoba, če smemo tako sklepati iz

⁴ Resman: Oltarna oprema, str. 303, 342; prim. ARS, AS 7, šk. 212, seznam bratovščin; prim. Dolničar: *Zgodovina*, str. 276.

⁵ Resman: Oltarna oprema, str. 303, 312, 314.

⁶ Resman: Kipa frančiškanskih svetnikov, str. 52 (s fotografijo), 59-60; Resman: Oltarna oprema, str. 312-314. Nastavek, ki ga danes poznamo le po fotografiji, so v začetku 20. stoletja nadomestili z novim.

⁷ Dela v kapeli sv. Rožnega venca so posredno dokumentirana z nakupom opeke pri ljubljanskem magistratu leta 1707, gl. ZAL, LJU 488, Cod. XIII., šk. 98, knjiga prejemkov 1707, fol. 49v: *der Kapellen des H: Rosenkranz Gwelb 150, Maur 1000, Maar 2000*.

⁸ Prim. Menaše: *Marija*, str. 180.

⁹ Znan je primer iz cerkve na Savi na Jesenicah, kjer so leta 1623 ustanovili rožnovensko bratovščino, motiv za njeno podobo pa je ustanovna listina eksplicitno določala: »...*Hočemo in ukazujemo, da se na lastiti podobi omenjene kapele naslika petnajst svetih skrivnosti našega odrešenja, kakor tudi v potrditev dano priznanje, naj se naslika podoba našega svetega očeta Dominika, kako na kolenih prejema rožni venec iⁿ rok prečastite Device Marije*.« Listini je bila priložena tudi slika, gl. Serbelj: *Nicola Grassi*, str. 32-33; prim. Lavrič: *Vhjtacije*, str. 86.

¹⁰ Njeno naslednico, ki je zelo verjetno ponavljala isti tip, je naslikal Potočnik in je v tronu ostala vse do leta 1860, gl. Resman: Kipa frančiškanskih svetnikov, str. 60; Resman: Oltarna oprema, str. 314.

¹ Za jezuitske kongregacije gl. Lavrič: Ljubljanske baročne bratovščine, str. 251-286. Ker se zdi smiselno skupno predstaviti redovne bratovščine, bodo tiste, ki so delovale pri neredovnih cerkvah, obravnavane v eni od naslednjih števil revije *Arhivi*.

² Za redovne bratovščine je bilo značilno, da so za člane kot vidni znak pripadnosti uporabljale konkretne simbole (npr. pas, škapulir ipd.).

³ Prim. Menaše: *Marija*, str. 44-45.

Rožnovenška Mati Božja s sv. Dominikom in sv. Katarino. Siensko, podobica nadbratovsane sv. robnega venca, 1766. Semeniska knjižnica, Ljubljana,

podnapisa *Imago -rchi*: *Confraternitatis Sanctissimi Rosarii Apud P. P. Augustinianos Labaci, 1766*.¹¹ Grafika z dokaj stereotipno upodobitvijo je nastala leta 1766, ko je združba pridobila status nadbratovščine.¹²

Člani so opravljali skupne tedenske pobožnosti in vsak mesec priredili rožnovensko procesijo,¹³ od leta 1689 so jo z dovoljenjem ljubljanskega škofa vodili mimo špitalske cerkve do kapele Žalostne Matere Božje pred stolnico.¹⁴ Udeleževali so se tudi drugili cerkvenih slovesnosti; 10. maja 1707 so v procesiji obiskali novoposvečeno ljubljansko stolnico.¹⁵ Pri avguštincih se je pobožnost rožnega

venca tako ukoreninila, da so želeli tudi po ukinitvi bratovščine nadaljevati z javno molitvijo ob bratovščinski dneli, vendar od škofije za to niso dobili dovoljenja.¹⁶

Leta 1640 je bila pri ljubljanskih avguštincih z bratovščino večnega rožnega venca za umirajoče uvedena posebna oblika molitve, ki se je začela ok. 1634/35 v Bologni in bila pozneje deležna posebnih papeških privilegijev (1656, 1686, 1703, 1709, 1716, 1723, 1730). Člani te t. i. bratovščine *Rosarii peipetui* (nemško Stundbruderscliaft) so se obvezali eno uro na leto moliti za tiste, ki tisto uro umirajo.¹⁷ Ljubljanska bratovščina je bila poleg istoimenske salzburške, ustanovljene leta 1641,¹⁸ ena naj starejši v nemškem cesarstvu.

Narodni muzej Slovenije in Umetnostnozgodovinski inštitut Ljanceta Steleta hranita primerka bratovščinske pristopnice oz. izkaznice, na kateri so natisnjena pravila in molitve, zapisana pa sta tudi ime osebe, ki se je vključila v to trajno molitveno zvezo, in ura, ob kateri se je obvezala moliti za umirajoče.¹⁹ V razlagi namena bratovščine je poudarjen pomen smrtne ure, za katero ne vemo, kdaj, kje in kako pride, pa je vendar odločilna za človekovo večno usodo (tako je apostol Juda Iškarijot navsezadnje umrl kot izdajalec, desni razbojnik kot spreobrnjenec). Tako naj bi tudi vsak član vsako leto namenil molim eno uro, in sicer tisto, ki mu je pripadla po naključju in je ni mogel sam izbrati. Casa, zapisanega v izkaznici, se je moral točno držati, zamudo pa »odkupiti«²⁰ z naročilom svete maše. Če sam ni mogel opraviti sprejete obveznosti, je moral zadolžiti drugo osebo, pred molitvijo pa je bil dolžan opraviti spoved in obhajilo ali vsaj obuditi popolno kesanje. Po smrti molivca je njegovo uro prevzel drug član, tako da je molitev za umirajoče (ob zadostnem številu članov) še naprej tekla noč in dan, brez prekinitve.²¹ Predpisani so bili vsi trije deli rožnega venca, pri vsaki veliki jagodi pa

¹¹ Grafiko hrani SKL, gl. Lozar Štamcar: Prispevek, str. 77–78.

¹² Novi status se očitno nanaša na ustanovitev konfederacije.

¹³ Glavni rekvizit članov je bil rožni venec. V tej zvezi je zanimivo, da je pravico za posvečevanje rožnih vencev, ki so jo sicer imeli le dominikanci, leta 1731 dobil tudi ljubljanski škof Schrattenbach, gl. SAL/Sk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 146, 10. april 1732, prepis listine z dne 4. dec. 1731.

¹⁴ ŠAi./Šk. prot. fasc. 9, št. 15a, fol. 351, 21. nov. 1689, škof dovoljuje avguštincem, da mesečno procesijo, ki je zaradi blata in hrupa niso več hoteli voditi po predmestju, spleljejo drugje.

¹⁵ KAJ./Kap. seje 3, p. 2; ŠAi./Šk. prot. fasc. 12, št. 24, p. 80: 8.-15. maj 1707; Dolmčar: Zgodovina, str. 199, 354. Bratovščina se je udeležila tudi slovesnosti ob prenosu sv.

Rešnjega telesa v novo stolnico, ki so potekale od 22. avgusta do 5. septembra 1706, gl. Dolničar: Zgodovina, str. 185, 187, 189, 340, 342, 343.

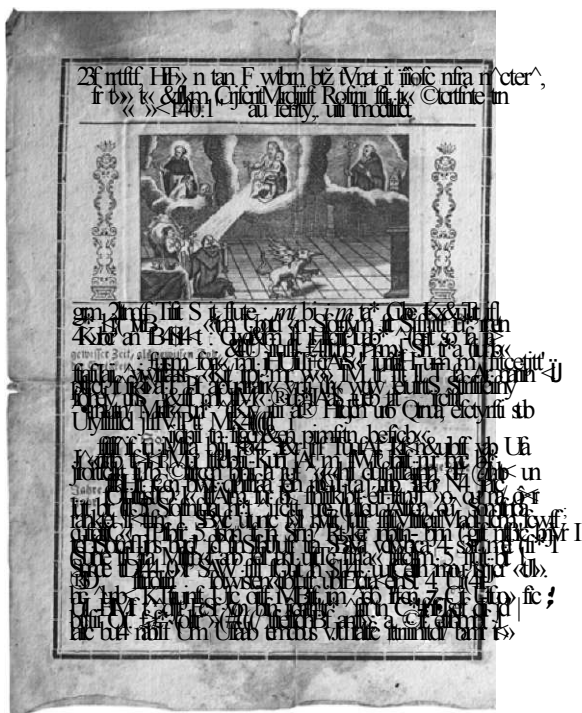
¹⁶ ŠAi./Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 195, 10. febr. 1784.

¹⁷ Lexikon für Theologie 8, stp. 993 (geslo: Rosenkranz); Klieber: Bruderschaften, str. 328.

¹⁸ Prim. Klieber: Bruderschaften, str. 326-328. Ljubljanska bratovščina je bila torej celo leto starejša od salzburške.

¹⁹ Pristopnica nosi naslov: Bericht, Urkund, Gedenkrjichen des ewigen Kosenkranvebeths, so von der heiligen Erbruderschaft Rosarii für die Sterbende im 1640. Jahre Lay bach aufgericht, und einverleibt. Grärj gedruckt bey den Yidmanstätterischen Erben.

²⁰ La bi bili umirajoči nenehno deležni molitvene pomoči, bi morala zveza šteti 8.760 članov.

Pristopnica bratovščine večnem rožnem venca., natisnili Widmanstätterjevi dediči v Gradcu, Umetnostno-^odovinski institut F. Steleta, Ljubljana,

poleg očenaša še vera in prošnja Jezusu.²¹ Pri Widmanstätterjevih dedičih v Gradcu v 18. stoletju natisnjena pristopnica je likovno zelo skromna: ljudsko preprosta upodobitev kaže umirajočega na smrtni postelji, ob njem kleči avguštinski pater in ga s križem v roki blagoslavlja, na mizici so odloženi rekviziti za previdenje z zakramenti. Hudobni duh v podobi zmaja poražen odhaja, iz nebes sijejo na umirajočega svetli žarki milosti, ki izhajajo od Marije z Detetom in rožnim vencem v rokah. Asistenca sv. Dominika in sv. Avguština je vsebinsko povezana s pobožnostjo rožnega venca in avguštinskim redom.

Najpopularnejša bratovščinska organizacija, ki so jo pri svojih redovnih cerkvah ustanavljali avguštinci eremiti, je bila bratovščina pasu sv. Avguština in sv. Monike 02. Marije Tolažnice, na kratko bratovščina črnega pasu. Njeno izhodišče sta bili dve bratovščini, ustanovljeni v Bologni v 15. stoletju: prva, *Confraternitas Cincturatom et Cinctura-*

lan mi S. - Iuguslini el S. Monicæ, je pri tamkajšnjih avguštincih začela leta 1439, druga, *Beatae Mariae Irginis de Consolatime*, pa 1495. Leta 1575 ju je redovni general Taddeo di Perugia združil pod skupnim imenom in preosnoval v duhu tridentinskega koncila; prenovljeno združbo je papež Gregor XIII. že naslednje leto povzdignil v nadbratovščino. Potem ko je Pavel V. leta 1606 dovolil ustanavljati tovrstne bratovščine tudi svetni duhovščini, seveda s privoljenjem generalnega priorja avguštincev, so se močno razmahnile po vsem katoliškem svetu. Ljudi so k vstopu privabljali zlasti odpustki in velike milosti, povezane z nošenjem pasu. Te so izhajale iz poznosrednjeveške legende, po kateri se je sv. Moniki, ko je žalovala za umrlim možem in v skrbeh molila za sina Avguština, prikazala Marija, jo potolažila in ji izročila črn usnjen pas, s kakršnim je bila tudi sama opasana, ter obljubila posebno tolažbo in varstvo vsem, ki bodo takšen pas nosili.²²

Ustanovitev bratovščine sv. pasu, tj. Marije Device Tolažnice, sv. Avguština in pasu sv. Monike pri ljubljanskih avguštincih, ki se je pridružila nadbratovščini v cerkvi sv. Jakoba v Bologni, je (po pričevanju samostanske kronike) potrdil njihov generalni prior 22. junija 1670, ljubljanski škof pa dovolil 10. novembra 1676.²³ V ljubljanskih pontifikalnih protokolih o slednjem ni nobenega podatka, obstaja pa zapis, da je škof omenjeno bratovščino potrdil 28. maja 1690 in hkrati redovnikom izdal dovoljenje za uvedbo procesije na nedeljo po prazniku sv. Avguština ter za objavo pravil, odpustkov, privilegijev in drugih duhovnih koristi, ki jih je Sveti sedež podelil nadbratovščini (upoštevajoč določila Klemenca X. in Inocenca XI.).²⁴ Razhajanje v podatkih ni mogoče zadovoljivo pojasniti; za uradno ustanovitev bratovščine v letu 1690 govori bratovščinski oltar (zdaj posvečen sv. Trem kraljem) v nekdanji avguštinski, zdaj frančiškanski cerkvi, ki ga je v letih 1690–1691 napravil kamnosek Mihael Kuša in v katerem je bila prvotno slika z značilnim motivom izročanja pasu sv. Moniki.²⁵

²¹ Gavigan: *The shtstro-Hitngarian Province*, str. 50–52; Smolik: *Objavljeni viri*, str. 214; Klieber: *Bruderschaften*, str. 260–275.

²³ Resman: *Oltarna oprema*, str. 310, 343.

²⁴ ŠA1./Šk. prot. fasc. 9, št. 16, pp. 136–137, 28. maj 1690. Bratovščina, ki je bila v slavnejših nemških mestih že vpeljana, naj bi tudi v Jjubijani pospeševala bogoslužje in reševala duše vernikov; za bratovščino gl. tudi Menaše: *Marija*, 192–193.

²⁵ Oltar je plačal Janez Danijel Iirber, ki si je v kapeli izgovoril družinsko grobnico, gl. Resman: *()ltama opremil*, str. 310–312; Slika izročanja pasu (za ikonografijo gl.

BesedUo je nemško, ob koncu teksta pa je v slovenščini dodan kratek napotek za molitev: *I isba te Molitve. Moli s'vsem trem Tailam en r'e// S. Rosbenkransraven premisbinite XI Skriimoste. Sa vsakem Or-ba Nar-bam terj to vein, inn sa vsako vein terj toku: O dobmotive Jesus! skits tvoje Sapitsbenie, katero si ti na svetmo Krisbit prestaven, na sapusti mene, inu vse taiste, kateri leto Uro v'r-uso lesbe. y Imen.*

Mihael Kusa, oltar nadbratovščine črnega pasu (-. \daj sv. Treh kraljev), 1690—1691, Ljubljana, avguštinska (zdaj frančiškanska) cerkev (repr. po: Frančiškani v Ljubljani, str. 311).

Na osnovi doslej znanih arhivskih virov ni mogoče podati natančnejšega pregleda nad delovanjem bratovščine, po analogijah s podobnimi združbami drugod pa je zagotovo slovesno obhajala godove svojih patronov, tj. sv. Avgušтина, sv. Monike, Marije Tolažnice in sv. Nikolaja Tolentinskega, opravljala bogoslužje za mrtve člane, vsak mesec vodila procesijo z bratovščinskim kipom itd.²⁶

Menaše: *Marija*, str. 192-193) je zdaj nadomeščena s Ilerrleinovo, ki predstavlja poklon sv. treh kraljev. V avguštinski cerkvi je bil sv. Nikolaju Tolentinskemu posvečen še poseben oltar, gl. Resman: Oltarna oprema, str. 303, 315.

Bratovščina se je udeleževala tudi skupnih cerkvenih slovesnosti, npr. ob prenosu sv. Rešnjega telesa v novo ljubljansko stolnico leta 1706 in ob posvetitvi stolnice leta 1707, gl. Dolničar: *Zgodovina*, str. 185, 187, 189, 199, 340, 342, 343, 354.

•{rjii Cbnfralaniüts sa^æciv^ia-jy^Ijit'fushin
ctJlûJUaiSüB ûmacatiützcMP.'J'^v'^ûrw^ai^
One cri'cUL aPJliujijitfuanis Macfi^oSanuarMif.
Jferrmæitiri fiiff izw/.

Marija Toki^nka izroča pas sv. Moni ki in sv. Avguštinu, podobica nadbratovščine črnega pasu, vrezfil Bernhard Johann Herrmann, 1716, Grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije.

Članom je bratovščina ob vstopu podeljevala pristopnice, tj. grafične liste; nekaj primerkov se je ohranilo v Grafičnem kabinetu Narodnega muzeja Slovenije in v ljubljanski Semeniški knjižnici.²⁷ Ikonografsko so sorodni grafikam istoimenskih bratovščin drugod po Evropi. Muzejsko podobico (en primerek je odtisnjen z že precej obrabljene plošče) je vrezal graški bakrorezec Bernhard Johann Herrmann, predstavlja pa Marijo Tolažnico (z zvezdo na rami) z Detetom; Jezušček izroča pas sv. Moniki, Marija sv. Nikolaju Tolentinskemu, navzoč je

Grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije, G-9975, G-9976, G-2435, G-2436.

tudi sv. Avguštin, ob katerem sta našla zavetje dva člana bratovščine, plemiško opravljen mladenič in starejša ženska, medtem ko se druga dva na milostni prizor z zaupanjem ozirata iz vic. Podnapis sporoča dan, tj. 20. januar 1716, ko je pobožna združba postala nadbratovščitia.²⁸ Opisani grafiki

Marija Toki^nica izroča pas sv. Moniki in sv. Avguštinu, podobica nadbratovščine črnega pasu, vre-yčtl Bernhard Johann Herrmann, 1716, Semeniska knjižnica, Ljubljana,

Pod prizorom je zapisano: yirchi C.onfraternitas sacrae coirigiae D: P: iugustini et Monicae Sub inuocatione B: I : Marias de Consoiatione erecta a P: P: iugustinianis Labaci, die 20. Januar 1716 / Herrmann sc: Graecy. Za komentar k letnici 1716 gl. Kemper]: Romanje, str. 174 (paginacija po izvodu v knjižnici Teološke fakultete).

zelo sorodna pristopnica se razlikuje le v detajlih.²⁹ Podobica z nemškim podnapisom, ki nima neposredne zveze z bratovščino, a najbrž izhaja iz njene zapuščine, pa je nekoliko drugačna: Dete z ročico blagoslavlja, medtem ko Marija izroča pas sv. Avguštinu, on sv. Moniki, ta sv. Nikolaju Tolentinskemu, od njega pa se spušča k dušam v očiščujočem ognju vic.³⁰ Zanimivejši je tudi semeniški primerek (z letnico 1716 in enakim podnapisom kot na muzej škili primerkih),³¹ ki je razdeljen na tri nivoje: na nebu Marija in Jezušček izročata pasova sv. Avguštinu in Moniki, dva angela prinašata pasove na zemljo, kjer klečijo predstavniki avguštinškega reda (s sv. Nikolajem Tolentinskim na sredini), dve redovnici, papež, škof in kralj, v vicali pa skupina rajnih prosi za pomoč.

Z ukinitvijo bratovščine je vlada priorju avguštiticev prepovedala vpisovanje novih članov in prodajo pasov, razglaševanje praznikov in odpustkov, pridige na omenjeno temo in izpostavljanje kipa sv. Monike.³²

Potem ko so avguštinsko cerkev prevzeli frančiškani in jo priredili svojim potrebam tudi z novimi titularji oltarjev, je v njej vendarle ostal spomin na bratovščino svetega pasu. Zanj je poskrbel Matevž Langus, a ne v nekdanji bratovščinski kapeli; prizor izročanja pasu je med letoma 1848 in 1855 naslikal na zahodno steno kapele z oltarjem, ki je bil prvotno posvečen sv. Nikolaju Tolentinskemu,³³ pozneje pa ga je izpodrinil Paskal Bajlonski.³⁴

²⁹ Gre za sprejemnim Marije Skublik, ki je bila vpisana v bratovščino leta 1745. Obrazec je slovenski: *Sopisan.... ta ... dan Mes-^a ... 17... imasb usaki dan moliti trinaist Orjia nasbou, inn trinaist yltre Marii is Salve Kegino, oku pak te nasnash, perstavi she petyive Marii.*

³⁰ Podnapis se glasi: *Err(-Brnderschaft der Scbimi™ Ledernen Gnitl Under dem TitiMariae />|on| Trost.*

³¹ i.ozar Stamcar: *Prispevek*, str. 73, 77. V napisnem polju stoji: *sirebi Confraternitas Sacrae corrigiae D: P: slrtgrtstini et Monicae Sub invocations B. I . Mariae de Consolatione erecta a P. P: iugustinianis Labaci, die 20. Januarii. 1716 / Herrmann sc. Graecy.*

³² ŠAL./Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 104, 20. junij 1783.

³³ Langus je upodobil izročanje pasu sv. Moniki in Nikolaju Tolentinskemu. Svetnico razlagajo tudi kot Katarino Genovsko, prim. Koršič-Zorn: *Frančiškanska cerkev*, str. 40.

³⁴ Po spremembi titularja je sv. Nikolaj Tolentinski ohranil svojo pozicijo v atiki oltarja, kjer je bila prvotno podoba vernih duš (motiv se navadno nanaša na bratovščine); Kleinertova slika zdaj povezuje oba motiva; prim. Rosmart: *()ltarna oprema*, str. 315.

Malet, \ Langus, Marija izroča pas sv. Moniki in sv. Nikolaju 'Yolentinskemu, 1848—1855, Ljubljana, avgustinska (^dajfranciškanska) cerkev.

Podobica Makre Bo-yye dobrega svela, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

Od leta 1764 je pri avguštincih delovala tudi bratovščinska zveza (*confoederalio*) Matere Božje dobrega sveta.³⁵ Povezana je bila z istoimensko podobo, ki so jo na oltar ob slavaloku postavili leta 1770.³⁶ Med pobožnostmi, ki jih je obhajala, je izpričana devetdnevnica.³⁷ Ker v seznamih bratovščin pred ukinitvijo ni več omenjena bratovščina večnega rožnega venca, se zdi verjetno, da jo je omenjena zveza nadomestila.

Bratovščine pri bosonogih avguštincih

V diskalceatski cerkvi sv. Jožefa sta delovali dve bratovščini: mrtvaška oz. (nad)bratovščina za rajne, pod naslovom Žalostne Matere Božje in sv. Nikolaja Tolentinskega, ter bratovščina Svete družine oz. sv. Jožefa.³⁸

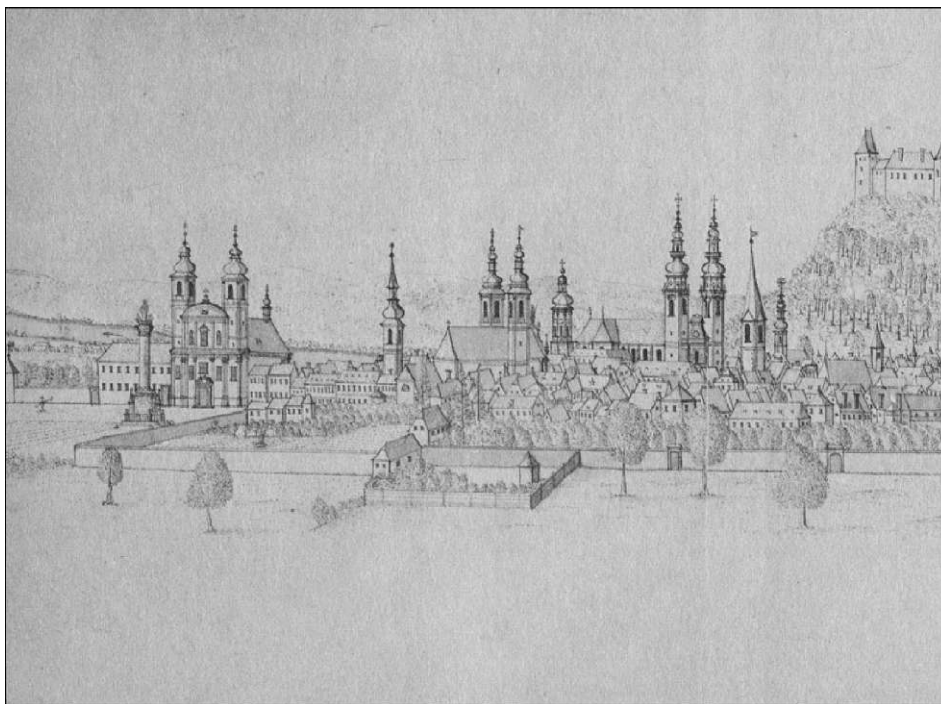
Mrtvaško bratovščino Žalostne Matere Božje in sv. Nikolaja Tolentinskega so ljubljanski diskalceati nameravali ustanoviti že leta 1657, ko so začeli graditi mrtvaško kapelo; tedaj so za dovoljenje prosili škofa Otona Friderika Bucliheima z utemeljitvijo, da takšna združenja delujejo tudi po

³⁵ Za letnico ustanovitve gl. Golia: *Jan*«Z Karel, preglednica št. h prim. Dolinar: Župnija, str. 473.

³⁶ Resman: Oltarna oprema, str. 329. Prenesli so jo •/. nekega oltarja na moški strani.

³⁷ ŠAJ./Šk. prot. fasc. 21, št. 41, p. 231, 21. jun. 1780, p. Navigij Ule, vodja konfederacije Marije dobrega sveta, prosi dovoljenja za izpostavljanje Najsvetejšega ob devetdnevnici v čast zavrtnici

³⁸ Obe bratovščini je na podlagi virov precej podrobno obdelal Vrhovnik: Zatrte nekdanje cerkve, str. 292-293, 316-317, 331-332, 340-341.

Friedrich Bernhard Werner, Ljubljana, iz »^m diskalceatska cerkev s pritjdano mrtvaško kapelo», 1732 (npr. po: Ljubljanske vedute, str. 65).

drugili cerkvah njihovega reda.³⁹ Ker so zaradi namere prišli navzkriž s sosednjimi avguštinci eremiti, ki so podobno bratovščino že imeli,⁴⁰ se je postopek precej zavlekel. Ko je bila mrtvaška kapela sezidana (blagoslovljena je bila 7. marca 1664), je papež Aleksander VII. 6. maja 1665 njihovo bratovščino vendarle potrdil,⁴¹ dovoljenje krajevnega ordinarija pa so pridobili šele 2. februarja 1687, ko je Žiga Krištof Ilerberstein ugodil njihovi dolgotletni želji.⁴² Za ustanovno so šteli leto papeške potrditve, saj so stoletnico obstoja obhajali leta 1765.⁴³ Da bi pomnožili privilegije in pobožnost bratovščine, so jo diskalceati leta 1735 pridružili rimski nadbratovščini pod naslovom Jezusa, Marije in Jožefa za duše v vicali; ob tej priložnosti so ustanovili konfederacijo z dvesto člani in pridobili status nadbratovščine.⁴⁴

Svoj sedež je (nad)bratovščina imela v mrtvaški kapeli, kjer je stal katafalk in so sprva vsak ponedeljek, pozneje pa vsak petek dopoldan peli rekviem za duše v vicali, popoldne pa litanije. Mesečne procesije so potekale na prvi ponedeljek v mesecu.⁴⁵ Glavni bratovščinski praznik je bil dan vernih duš, ki so ga obhajali vso oktavo, sekundarni pa so bili prva postna nedelja, praznik najdenja sv. križa, druga nedelja v juniju, četrta nedelja v avgustu in dan obglavljenja sv. Janeza Krstnika. Praznike so obhajali s slovesnim bogoslužjem in pridigo, z godbo in petjem, poskrbeli pa so tudi za okras in razkošno razsvetljavo. Člani so se udeleževali tudi skupnih cerkvenih slovesnosti.⁴⁶

JSlirtvaška kapela (postavitev sta s prispevki podprla cesar Leopold in nadvojvoda Leopold Viljem) je bila zgrajena po zgledu kapele v matični provincialni, t. i. dvorni cerkvi na Dunaju. Leta 1742 jo je poslikal Franc Jelovšek, 1744. so jo povišali, obokali in na novo prekrili,⁴⁷ 1753. pa je dobila nov oltarni nastavek, v katerem je prestolovala slika Žalostne Matere Božje izpod čopiča Sebastijana

³⁹ ŠAl./Šk. prot. fasc. 2, št. 4, p. 139, junij 1657; *Diskalceatska kronika*, pp. 81-82; Vrhovnik: Zatrte nekdanje cerkve, str. 292-293.

⁴⁰ Prim. Lavrič: Ljubljanske baročne bratovščine, str. 252.

⁴¹ Vrhovnik: Zatrte nekdanje cerkve, str. 292, zaradi nejasnosti kot možno navaja tudi letnico 1664. Kemper]: Cerkevni ustanovi, str. 113, ustanovitev bratovščine povezuje s cesarico Leonoro, ki je istoimensko bratovščino ustanovila v dunajski dvorni cerkvi že leta 1638.

⁴² ŠAl./Šk. prot. fasc. 9, št. 15, p. 150, 2. febr. 1687.

⁴³ *Diskalceatska kronika*, p. 441; Vrhovnik: Zatrte nedaknje cerkve, str. 292.

⁴⁴ ŠAl./Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 378, nov. 1735; *Diskal-*

ceatska kronika, pp. 255-256.

⁴⁵ *Diskalceatska kronika*, pp. 255-256.

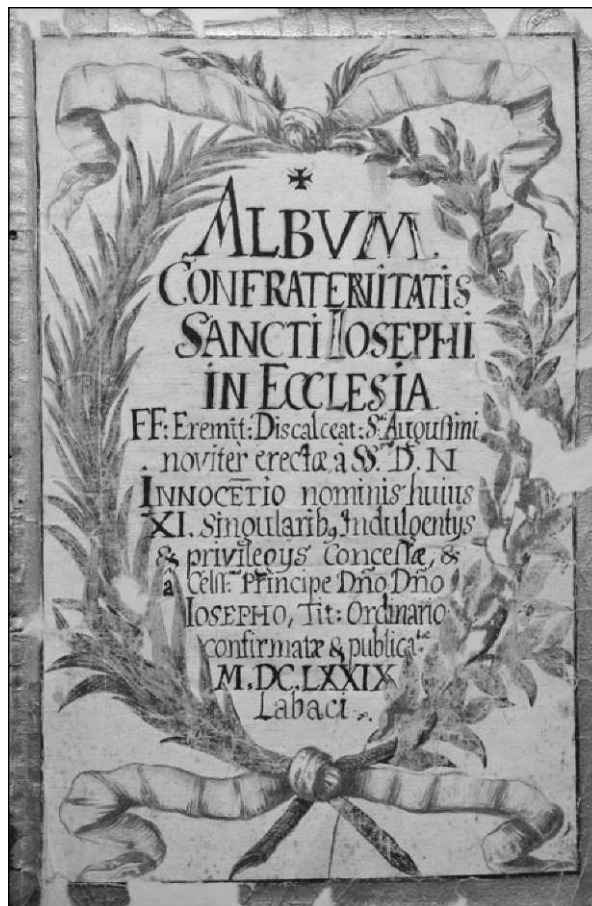
⁴⁶ Vrhovnik: Zatrte nekdanje cerkve, str. 292-293.

⁴⁷ Resman: Mački, str. 94, domneva, da je obok kapele pozidal Gregor Maček.

Verporta iz leta 1682.⁴⁵ Za stoto obletnico kapele in njene bratovščine (slovesno so jo obhajali v avgustu 1765) so kapelo prebelili in na novo okrasili, oltar praznično ozaljšali in razsvetlili, napraviti pa so dali tudi dva slavoloka, enega pred vhomom v kapelo in drugega pred cerkvenimi vrati.⁴⁹

Bratovščina sv. Jožefa, imenovana tudi bratovščina Svete družine oz. Jezusa, Marije in Jožefa, je po zgledu istoimenskih, po nemških deželah dotlej že razširjenih združb začela delovati pri diskalceatili leta 1679.³¹¹ Ustanovitev je redovnikom 26. februarja t. l. dovolil ljubljanski škof Jožef Rabbata, pozneje pa odobril papež Inocenc XI., ki jim je podelil tudi pravico do popolnega odpustka.³¹

Titularni praznik so obhajali na god sv. Jožefa, sekundarne pa drugo nedeljo v maju, na god sv. Ane, drugo nedeljo v oktobru in na dan sv. Janeza Evangelista. Bratovščinsko mašo, pobožnosti in procesije so imeli vsako tretjo nedeljo v mesecu. Od leta 1750 so s škofovim dovoljenjem v procesiji nosili bratovščinski kip in bandera.⁵² Poleg mesečnih so tedaj uvedli slovesnejšo procesijo na tretjo velikonočno nedeljo in ker jim to ni zadostovalo, so leta 1756 izprosili od škofa, da jim je dovolil procesijo še na četrto velikonočno nedeljo; takrat so jo prvič vodili po mestu. Za sprevede so pripravili nova bandera z Metzitigerjevimi slikami, izrezljano bratovščinsko palico in imeniten kip sv. Jožefa z Jezuškom na prestolu, ki ga je izdelal kipar Anton Schwarzl. Nosače so ovenčali z zelenimi venci in oblekli v nove uniforme iz modrega platna z rumenimi ovratniki in pasovi. Za okras cerkve ob teli priložnostih pa so kupili dragocen ornat in stenske zastore, ki so jih dali poslikati v Gradec, in sicer s prizori iz Jožefovega življenja. Ko je bilo z ukinitvijo bratovščin po vladni odredbi prepovedano javno uporabljati njihove znake in kipe, diskalceati niso smeli več javno izpostavljati Jožefovega kipa niti za njegov praznik; to jim je škofijski ordinariat že na začetku leta 1783 izrecno prepovedal.³³

Album diskalcealske bratovščine sv. Jožefa, frontispic. Biblioteka S. IZ (J).

Tako kot druge sorodne združbe je tudi Jožefova bratovščina z grafikami poskrbela za spomin in širjenje podobe svojega zavetnika. Podobica, ki jo je po risbi Johanesa Kiliana Heisclimana vrezal Matija Greisclier, se veže na ustanovitev bratovščine (njena dejavnost se je začela v letu kuge, kar je razvidno tudi iz besedila), druga, ki jo je po risbi Valentina Metzingerja izdelal Johann Christoph Witickler, pa ohranja spomin na uničeno oz. izgubljeno Metzitigerjevo oltarno sliko (iz leta 1735). Poleg podobic je pozornosti vreden tudi ohranjeni fragment bratovščinskega albuma, tj. snopič enajstih listov s celostranskimi iluminacijami.³⁴ Dragocena dediščina je seveda tudi knjižica Sebastiana Sailerja, ki jo je leta 1769 v slovenskem prevodu pod naslovom *Marianske Kempensar* za člane bratovščine izdal Marko Pohlin.⁵⁵

⁴⁵ Vrhovnik: Zatrte nekdanje cerkve, str. 197-198; Steska: Slike, str. 50-51; Kemper]: Cerkevni ustanovi, str. 116, 118.

⁴⁹ Vrhovnik: Zatrte nekdanje cerkve, str. 292-293.

⁵⁰ Umetnostno naročništvo bratovščine sv. Jožefa obravnava Lavrič: Kult, str. 383-400. V pričujočem prispevku je zato predstavitev skržena na kratek povzetek.

⁵¹ Lavrič: Kult, str. 389-390.

⁵² Bratovščina je prav leta 1750 dobila novo spodbudo s t. i. bratovščinsko zavezo.

⁵⁵ ŠAL/Šk. prot. fese. 22, št. 43, p. 39, 14. marec 1783.

⁵⁴ Snopič hrani Biblioteka SAZU; več o tem Lavrič: Kult, str. 383-400.

⁵⁵ V predgovoru je Pohlin objavil pravila družbe in pogoje za prejem odpustkov.

Bratovščine pri frančiškanih

V frančiškanski cerkvi Marijinega vnebovzetja so delovale bratovščine Skapulirske oz. Karmelske Matere Božje, sv. Antona Padovanskega in sv. Frančiška Asiškega.⁵⁶

Milostno podobo Skapulirske Matere Božje v frančiškanski cerkvi so, kot je na podlagi samostanskih virov zapisal Janez Gregor Dolničar, častili že pred ustanovitvijo bratovščine, in sicer od leta 1444.⁵⁷ Skapulirska oz. karmelska bratovščina, ki je ob njej opravljala svoje pobožnosti, naj bi bila

Mihael Kusa, Skapulirski oltar – naj oltar sv. Janeža Nepomuka, 1699, Rakulik, p. c. sv. Janeža Nepomuka.

Pri vseh frančiškanskih samostanih province sv. Križa sta obstajali vsaj bratovščina pasu sv. Frančiška in skapulirska, večina jih je imela tudi Antonovo, gl. Skofljanec: *Observanti*, str. 96, 161-162. Za frančiškanske bratovščine gl. Fajdiga: *Bosnia Seraphica*, pp. 328-344; Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 135-136.

Dolničar: *Marianale*, fig. 2; Steska: Kranjska Marijina božja pota, str. 120.

zaživela leta 1648,⁵⁸ morda že prej.⁵⁹ Med ljudmi je bila zelo priljubljena. Njeni člani so ob sprejemu prejeli škapulirje, ki so jih z dovoljenjem predstojnika (oz. namestnika) karmeličanov že od leta 1615 smeli blagoslavljeni frančiškanski provincial in gvardijani samostanov province sv. Križa.⁶⁰

Bratovščina je imela sedež pri škapulirskem oltarju v kapeli sv. Križa.⁶¹ Za preurejeno kapelo je leta 1699 kamnosek Mihael Kuša izklesal oltar z razgibano stebrno arhitekturo in tronom, v katerem je odtelj prestolovala milostna podoba; ob razprodaji opreme frančiškanske cerkve je oltar prešel v Rakulik.⁶²

Pri bratovščinskem oltarju se je ob četrtkih brala maša za pokojne člane, vsako drugo nedeljo v mesecu pa so priredili procesijo, ki se je sprva vila le znotraj samostanskega območja, od leta 1736 dalje pa tudi po mestu.⁶³ Prvo javno procesijo so s škofovim dovoljenjem organizirali za praznik Karmelske Matere Božje leta 1704,⁶⁴ v mestu pa so se udeleževali tudi raznih slovesnosti, leta 1707 npr. posvetive ljubljanske stolnice.⁶⁵

Osnutek za podobico Skapulirske Matere Božje je bratovščina naročila v Ljubljani pri Francu Jelovšku, vrezati pa jo je dala mojstroma Josepliu in Joliannu Klauberju v Avgzburgu.⁶⁶ Jelovškova lavirana perorisba kaže Marijo, ki z Detetom v

Valvasor: *Ehre*, XI., str. 697; ARS, AS 7, šk. 212, seznam bratovščin; Skofljanec: *Obseivanti*, str. 161.

Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 136, kjer piše, da je bila bratovščina pri frančiškanih »psa/ leta 1648«.

Skofljanec: *Obseivanti*, str. 161. Z ukinitvijo bratovščine so postali nezaželeni tudi vsi simboli, mdr. tudi škapulir, gl. ŠAF/Šk. prot. fasc. 23, št. 46, p. 176, 1788.

Oltar je bil posvečen leta 1716, gl. Fesar: Nekdanji ljubljanski frančiškanski samostan, str. 169, 190; prim. ŠAF/Šk. prot. fasc. 22, št. 42, p. 251, 28. febr. 1782, poročilo gvardijana Jordana Zirrerja.

Resman: *Barok, v kamnu*, str. 21, 48, 130 (si. 5). Oltar je imel prvotno le dve angelski figuri in glavice, kipa frančiškanskih svetnikov pa so dodali šele ob prenosu v Rakulik.

Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 136; Skofljanec: *Obseivanti*, str. 161.

Npr. ŠAF/Šk. prot. fasc. 12, št. 23, p. 79, 14. jul. 1704: prošnja za škapulirsko procesijo; prim. Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 136.

ŠAF/Šk. prot. fasc. 12, št. 24, p. 81, 8. maj 1707; Dolničar: *Zgodovina*, str. 200, 354. Za njeno udeležbo pri slovesnostih ob prenosu sv. Rešnjega telesa v novo stolnico leta 1706 gl. Dolničar: *Zgodovina*, sti. 185, 187, 189, 340, 342, 343.

Mikuž: *Slogovni razvoj*, str. 282; Hlepeč: *Risbe*, str. 156, 163, 168, 171-172, si. 49; Fozar Štamcar: *Prispevek*, str. 78. Podobica je označena z napisom: *Wahre abbildung der gionmirdigsten Königin des Heyii. Skapuliers bey denen B. B. E. E. P: P. Franciskanem r-u Eaybach*. 1. evo spodaj stoji signatura: *F. Illovscheg inv. et. del.* Podobico hrani Grafični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani, inv. št. G-9859; Serbelj: *-venevanje*, str. 228-229, kat. št. 16.1.

Joseph in Johann Klauber po Francu Jelovšku, Skapulirska Mati Bo-ry'a, podobica Škapulirske bratovščine, Narodni mu-rej Slovenije, Grafični kabinet.

naročju sedi na prestolu pod baročno razgibanim baldahinom, nad katerim žari Marijin monogram; kip je odet v razkošno svileno obleko in nosi na glavi krono, pred njim klečita putta s svečnikom v rokah. Grafika v detajlih delno odstopa od osnutka. Isti Marijin lik je Jelovšek upodobil tudi na drugi lavirani perorisbi, ki je dejansko načrt za izvedbo oltarčka oz. baldahina,⁶⁷ z variiranjem okrasja na levi in desni polovici trona ter z dvema variantama dorisa omogoča izbiro med resnejšo in bolj igračkasto obliko. Pripis *Den 1 Sten Jener 1763 l'erglichen prjI: 45 T: W: . ipjallrern m.p.* razkriva, da je bil naročnik član družine Apfaltretrn. Osnutek je težko povezati z mestom češčenja milostne podobe v

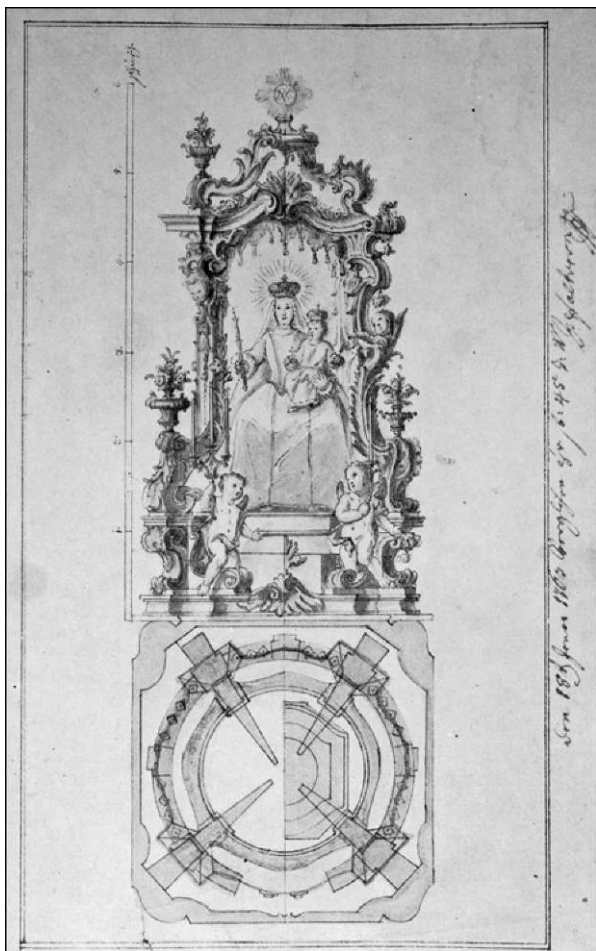
Franc Jelovšek, Skapulirska Mati Bo-ry'a, osnutek -ra podobico skapulirske bratovščine, Narodni mu-rej Slovenije, Grafični kabinet.

Kuševem oltarju, lahko pa si ga razložimo kot načrt za procesijsko nosilnico, s kakršnimi so se v tem času opremljale bratovščine; izpostavljale so jih tudi v cerkvi, kjer so lahko imele funkcijo začasnega oltarčka. O tem, kateri kipar naj bi bil Jelovškovo zamisel uresničil, viri žal molče.

Skapulir, ki ga je 16. julija 1251 Marija izročila sv. Simonu Stocku, generalu karmeličanskega reda, naj bi vse, ki so ga pobožno nosili, varoval pred pogubljenjem; t. i. sabatinska bula papeža Janeza XXII. iz leta 1322 pa jim je dodatno zagotavljala rešitev iz vic na prvo soboto po smrti.⁶⁸ Prizor izročanja škapulirja, večkrat razširjen še z opozorilom na sabatinsko bulo, je bil zato priljubljen

« Illepcè: Risbe, str. 163-164, 168, 172, si. 58, z navedbo, da gre za osnutek oltarčka.

⁶⁸ Poleg rjavega karmeličanskega škapulirja obstajajo tudi črni, modri, beli in rdeči; po njih se imenujejo tudi bratovščine.

Franc Jelovk, osnutek tron Skapulirske Matere Božje (npr. po: Zbornik umetnostno zgodovino, n. v. I, si. 58).

motiv bratovščin,⁶⁹ gotovo ga je imela tudi ljubljanska, četudi o tem ni podatkov.⁷⁰

Po Nemčiji in Avstriji so se okoli srede 17. stoletja zelo razširile bratovščine sv. Antona Padovanskega; sedež so imele skoraj izključno v frančiškanskih cerkvah.⁷¹ Pri ljubljanskih frančiškanili je

bila bratovščina sv. Antona Padovanskega ustanovljena leta 1660,⁷² sedež pa je dobila v kapeli, ki je bila prva na Kranjskem posvečena sv. Antonu. Leta 1655 jo je dal zgraditi ter dragoceno in razkošno okrasiti deželni glavar Volf Engelbert Auersperg.⁷³ Anonimni pisec knjižice *Deliciae orbis thau-maturgi*, ki jo je dala bratovščina leta 1666 natisniti v Münclinu, ga v posvetilu z značilno baročno patetičnostjo hvali, češ da je sv. Antonu postavil sijajen prestol, ki zaradi nenehnega češčenja presega odličnost Salomonovega, in še, da je svetnika v deželni prestolnici postavil na svetilnik, s katerega sveti po vsej vojvodini Kranjski.⁷⁴ Zares sta kapela in bratovščina dali odločilne spodbude, da se je kult dotlej na Kranjskem skoraj neznanega padovanskega čudodelnika naglo razcvetel in razširil po vsej deželi.

Antonov oltar s sliko Janeza Frančiška Gladiča, ki je najbrž postala likovno izhodišče za naše zgodnje upodobitve svetnika, že po nekaj desetletjih ni več ustrezal okusu, zato so leta 1704 postavili drugega, tega pa 1757. spet nadomestili z novim.⁷⁵ Žal doslej ne poznamo niti bratovščinske grafike niti drugih na bratovščino vezanih umetnostnih ostalin, razen temeljev kapele in arheoloških najdb, ki so jili pred kratkim izkopali na Vodnikovem trgu.

Bratovščina je opravljala pobožnosti v kapeh, in sicer ob torkih in petkih, ko je imela tudi litanije s privatno bratovščinsko procesijo,⁷⁶ udeleževala pa se je tudi skupnih cerkvenih slovesnosti.⁷⁷

⁶⁹ Menaše: *Marija*, str. 189-190.

⁷⁰ Metzingerjeva slika in Jelovšku pripisana slika s tem motivom, ki danes visita v ljubljanskem frančiškanskem samostanu, izvirata iz Brežic, gl. Cevc: *I alentin Metzinger*, str. 345, kat. št. 74, in Murovec: *Zbirka slik*, str. 363-365. Jelovškova risba Marije, ki sv. Simonu Stocku v navzočnosti sv. Terezije Avilske izroča škapulir, je skica za oltarno podobo, katere pa žal ni mogoče povezati s kako konkretno lokacijo, gl. Hlepeč: *Risbe*, str. 164, 168, 173, si. 59; Šerbelj: *Ligpmnß*, str. 226-227, kat. št. 15.1.

⁷¹ Kleinschmidt: *sbttoitius von Padua*, str. 274-276; KJieber: *Bmderschafte/i*, str. 248. Na Dunaju in v Innsbrucku je bila Antonova bratovščina ustanovljena leta 1652, v Gradcu 1654., v Salzburgu pa 1669., torej za ljubljansko.

⁷² Valvasor: *Ehre*, IX., str. 67-68; ARS, AS 7, šk. 212, seznam bratovščin; Skofljanec: *Obseiva/iti*, str. 161-162.

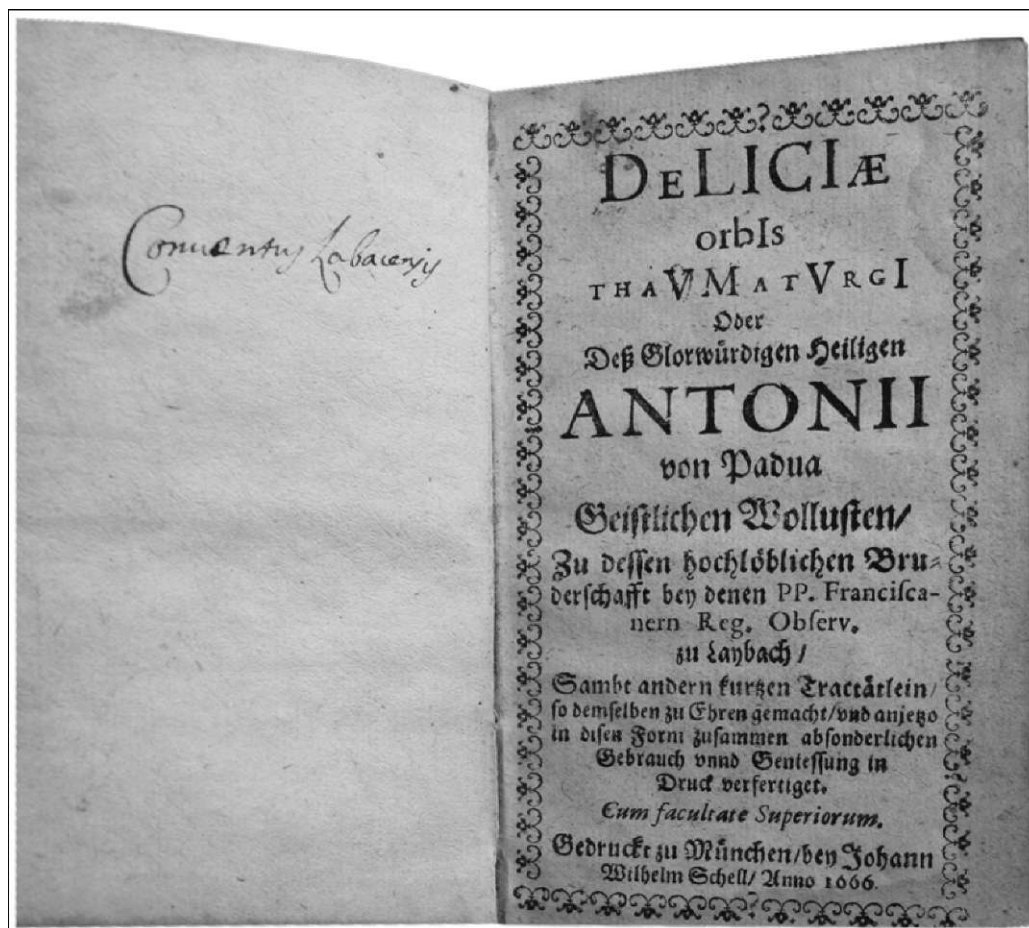
⁷³ V kapeli je dal Auersperg urediti družinsko grobnico, gl. Valvasor: *Ehre*, XI., str. 692; Mlinaric: frančiškanski samostan, str. 134, 136. Za kapelo gl. Lesar: *Nekdanji ljubljanski frančiškanski samostan*, str. 160, 161, 167, 188, 194.

⁷⁴ *Deliciae orbis tbanmatrgi*, str. 7-10; Aljančič: Najstarejša bratovščina, str. 240-241. Bratovščinsko knjižico hrani frančiškanski samostan v Ljubljani pod sig. 10746, 23 f 21. Vsebuje izvleček ustanovitvene bule o odpustkih, razne molitve, pobožnosti in himno v čast sv. Antonu, razlago rezponzorija, svetnikov življenjepisa (v obliki vprašanj in odgovorov), zarotovanja proti kugi ipd.

⁷⁵ Lesar: *Nekdanji ljubljanski frančiškanski samostan*, str. 188.

⁷⁶ ŠAL./Šk. prot. fese. 22, št. 42, p. 251, 28. febr. 1782, poročilo gvardijana Jordana Zirrerja.

⁷⁷ ŠAL./Sk. prot. fese. 5, št. 8/1, p. 322, 16. sept. 1679, ko so po vladnem ukazu molili za srečno potovanje cesarja, so se pobožnosti udeležile tudi bratovščine, med njimi (izrecno imenovana) Antonova.

Naslovnica knjige *Deliciae orbis thaumaturgi* leta 1666, Franciskanski samostan, Ljubljana,

Leta 1682 se je prejšnjima dvema pridružila še bratovščina pasu sv. Frančiška, ki velja za nekakšno transformacijo tretjega reda.⁷⁸ Matična bratovščina je bila ustanovljena v Frančiškovi cerkvi v Assisiju leta 1585; papež Sikst V. jo je obdaril s popolnim odpustkom za člane, ki naj bi po zgledu redovnikov iti redovnic razvejane Frančiškove družine nosili blagoslovljen pas.⁷⁹ Hčerinske bratovščine, ki so kmalu postale zelo številne, so sprva smeli ustanavljati samo minoriti, od 1607 pa tudi frančiškani v krajih, kjer minoriti niso imeli svojega samostana.⁸⁰ Vrhovno predstojništvo frančiškanov je leta 1688 odredilo, da mora biti bratovščina vpeljana v vse samostane njihovega reda.⁸¹

Ljubljanska bratovščina je imela sedež pri oltarju sv. Frančiška. Oltar je bil posvečen leta 1716, novega, ki sta ga 1767. v frančiškanski podobarski delavnici izdelala Aleš Rivaita in Evangelist Wurzer, pa je posvetil škof Herberstein leta 1772.⁸²

Pri oltarju so se člani vsak ponedeljek udeleževali maše, vsako prvo nedeljo v mesecu pa še procesije v okviru samostanskega kompleksa. Naj-slovesneje so obhajali porcijunkulo (2. avgust), ki je bila njihov glavni praznik.⁸³ Na ta dan se je vsako leto v bratovščino vpisalo veliko število novih čla-

⁷⁸ Skofljanec: *Observanti*, str. 96. Ljubljanski frančiškani so vodili tudi tretji red sv. Frančiška, gl. Mlinaric: frančiškanski samostan, str. 136.

Bren: Bratovščina pasu sv. Frančiška, str. 171; prim. Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 135.

⁸⁰ Bržčas se ni to letnico navezuje zapis, po katerem naj bi bila ljubljanska bratovščina ustanovljena leta 1607, gl. ARS, AS 7, šk. 212, seznam bratovščin.

⁸¹ Bren: Bratovščina pasu sv. Frančiška, str. 171, 200.

⁸² Stele: Ljubljanska frančiškanska podobarska delavnica, str. 168; Resman: Kipa frančiškanskih svetnikov, str. 62; i.esar: Nekdanji ljubljanski frančiškanski samostan, str. 188, 190, 191.

⁸³ Bren: Bratovščina pasu sv. Frančiška, str. 170-172, 199-200; prim. Skofljanec: *Obseivanti*, str. 96-97, 162. Za porcijunkulski odpustek gl. tudi SAI./Sk. prot. fasc. 22, št. 42, p. 164, 17. jul. 1781. Bratovščina se je udeleževala tudi raznih cerkvenih slovesnosti, tako npr. leta 1706 prenosa sv. Rešnjega telesa v novo stolnico in leta 1707 njene posvetitve, gl. Dolničar: *Zgodovina*, str. 185, 187, 189, 200, 340, 342, 343, 354.

nov; v drugi polovici 18. stoletja jili je bilo že precej nad tri tisoč.⁸⁴ Porcijunkula je bila nadvse priljubljena zaradi popolnega odpustka; tega je bil pod določenimi pogoji lahko deležen vsak vernik, ki je 1. ali 2. avgusta obiskal cerkev Frančiškovega reda.⁸⁵ Člani bratovščine so popolni odpustek lahko pridobili tudi ob vstopu v zvezo, na godove nekaterih redovnih svetnikov in ob smrti.⁸⁶

Frančiškani v Ljubljani so vodili tudi tretji red sv. Frančiška, ki ni bil bratovščina, je pa pred ukinitvijo bratovščin prišel na njihov seznam.⁸⁷ V popisih iz tega časa je omenjena tudi bratovščina sv. Mihaela, o kateri pa ni drugih podatkov.⁸⁸

Bratovščine, zlasti škapulirsko in rožnovensko, so s svojimi pridigami propagirali tudi kapucini;⁸⁹ sami sicer niso vodili nobene, so pa v sodelovanju z ljubljansko bratovščino Kristusa Odrešenika vsako leto na veliki petek izvedli spokorno (pasijonsko) procesijo.

Bratovščina pri klarisah

Leta 1702 je bila klariški cerkvi sv. Miliela prizidana kapela, ki jo je dal zgraditi Janez Andrej Mugerle pl. Edelhaimb; prva na Kranjskem je bila posvečena presvetemu Srcu Jezusovemu⁹⁰ — nastala je komaj dvanajst let po smrti Marjete Marije Alacoque, pobudnice češčenja Jezusovega Srca.⁹¹ V

novi kapeli je dobila sedež hkrati ustanovljena istimenska bratovščina, ki jo je ljubljanski Ordinariat potrdil 2. marca 1702;⁹² za bratovščinami Srca Jezusovega na področju srednje Evrope ni zastajala, ampak je mnoge za nekaj let prehitela.⁹³ Dne 23. junija 1702 je obhajala svoj prvi praznik; na naslovno temo je pridigal p. Filip Illoffstetter iz Družbe Jezusove,⁹⁴ ki je tudi sama vneto pospeševala češčenje presvetega Srca. Klarise so omenjeno pobožnost širile tudi s tiskom, med drugim s knjigo, ki je bila leta 1727 natisnjena za bratovščino Srca Jezusovega pri uršulinkah v Celovcu.⁹⁵

Frančišek Karel Remb. Srce Jezusom, 1702, Nadškofijska palaca, Ljubljana.

^w Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 135; Skofljanec: *Obsermnti*, str. 96-97, 162; prim. Bren: Bratovščina pasu sv. Frančiška, str. 171, ki navaja, da se je na vsako porcijunkulo vpisalo do dva tisoč novih članov.

⁸⁵ Strle: Porcijunkula, str. 272-274; Canonici: Porziuncola, stp. 1521-1525. Porcijunkulski odpustek je bil sprva vezan le na obisk asiške cerkvice Marije Angelske, imenovane Porcijunkula. Sv. Frančišek ga je razglasil na dan njene posvetitve 2. avgusta 1216. Odobril mu ga je papež Honorij III., k njemu pa ga je napotil sam Jezus, ki se mu je prikazal skupaj z Marijo.

⁸⁶ Bren: Bratovščina pasu sv. Frančiška, str. 200. Popolni odpustek so lahko dobili na godove sv. Frančiška, sv. Klare in sv. Antona Padovanskega ter na dan stigmatizacije sv. Frančiška (17. september). Člani naj bi vsak dan zmolili po dvanajst očenašev.

^m Golia: *Janez Kan*, preglednica št. 1; Mlinaric: Frančiškanski samostan, str. 136. Člani tretjega reda so se shajali k bogoslužju v kapeli sv. Križa, gl. SAL/Sk. prot. fasc. 22, št. 42, p. 250, 28. febr. 1782, poročilo gvardijana Jordana Zirrerja. Osnutek za t. i. diplomu tretjega reda (ustanovljen leta 1728) je narisal Franc Jelovšek, gl. I Ilepeč: Risbe, str. 167.

^{ss} ARS, AS 115, fasc. sezname iz let 1782-1783, z navedkom *Bruderschaft S: Michaelis bey der Franciscanem Layhack*.

^{scj} Benedik: *Die Kapuziner*, str. 263; Menaše: *Marija*, str. 44; prim. Janez Svetokriški: *Sacrum pemptuamm*, str. 298-340. *Spominska knjiga* 1, str. 48/49-50/51. Kragl: Začetki pobožnosti, str. 39.

SAL./Šk. prot. fasc. 12, št. 22, p. 144, 2. marec 1702.

Prim. I lochenegg: *Bruderschaften*, str. 206; Klieber: *Bruderschaften*, str. 428; Mazegger: *Bruderschaftsbildwerke*, str. 44. Y Švici bratovščine Srca Jezusovega srečamo že leta 1702, na Bavarskem 1706., v Salzburgu 1705/1706.

⁹⁴ *Diarium Ministri* 1/35r, fol. 642r, 23. jun. 1702; Steska: Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 94; Vrhovnik: *Zatrite nekdanje cerkve*, str. 19-20.

⁹⁵ Kragl: *Začetki pobožnosti*, str. 41. Bratovščine Srca Jezusovega so pogosto delovale po uršulinskih samostanih, v Ljubljani pa so jih v tem prehiteli klarise, prim. Klieber: *Bruderschaften*, str. 428.

Sedež bratovščine je bil oltar Srca Jezusovega, za katerega je leta 1702 podoba naslikal radovljiški umetnik Frančišek Karel Remb.⁹⁶ Predstavlja žareče, s trnjem obdano srce na tronu, zraven pa angele adorante, kakršne srečujemo v prizorih sv. Rešnjega telesa. Pri adorantih se je mladi umetnik, kakor ugotavlja Georg Matthias Lechner, neposredno naslonil na kompozicije Guida Renija, zlasti na sliko Svete Trojice v rimski cerkvi SS. Trinità dei Pellegrini, centralni motiv trona pa naj bi bil prevzel po grafičnem listu dunajske bratovščine Srca Jezusovega (datiran ok. leta 1699).⁹⁷ Ta je bil pozneje pogost tudi v tiskih na Slovenskem,⁹⁸ razširil pa se je prav tako v tabelnem slikarstvu. Po zatrtju klariškega samostana Rembova slika ni bila več izpostavljena javnosti. Leta 1941 jo je na podstrešju nekdanje vojaške bolnišnice (v nekdanjem samostanskem poslopju) našel Viktor Kragl¹⁰⁰ in jo izročil škofu Antonu Vovku, ta pa jo je prepustil škofiji.¹⁰¹ Gre za umetniško pomembno pričo o naši preteklosti.

O delovanju ljubljanske bratovščine ne vemo veliko, ker arhivski viri o njej niso ohranjeni. V splošnem sta bila glavni namen tovrstnih pobožnih združb, ki so v velikem številu nastale prav na začetku 18. stoletja, poleg običajne molitvene in karitativne dejavnosti posvetitev Srcu Jezusovemu in zadoščevanje za žalitve Jezusovega Srca.¹⁰²

Bratovščini pri uršulinkah

Dne 14. julija 1711 je Lukrecija Perko, roj. Papier, v oporoki volila ljubljanskim uršulinkam za načrtovano ustanovitev **bratovščine sv. Uršule** oz. za razsvetljavo in druge cerkvene potrebe 250 goldinarjev, vendar s pogojem, da poskrbe za krasitev kapele Rožnovenske Matere Božje pri avguštincih pred Spitalskimi vrati in zato redovnikom od omenjene glavnice izplačujejo polovico letnih obresti. V imenu oporočiteljice je Jakob Schel-

lenburg 10. oktobra 1711 denar izročil redovnicam, da bi poskrbele za varno naložbo in izplačale dolžni delež avguštincem.¹⁰³ Škof Franc Karel Kaunitz je fundacijo odobril 5. novembra 1712, ustanovitev sama pa se je za več let zavlekla. Bratovščino je 22. maja 1723 potrdil papež Inocenc XIII. in hkrati podelil njenemu oltarju privilegij, da se z mašo, opravljeno pri njem na dan vernih duš in v sledeči oktavi ter vse sobote v letu, reši dušo umrlega člana iz vic. Pobožna družba je bila vpeljana šele 21. oktobra 1726, potem ko je bila novozgrajena redovna cerkev dokončana in slovesno blagoslovljena. Naslednji dan, ko so obhajali god sv. Kordule, spremljevalke sv. Uršule, so prvič izvedli enajsturno pobožnost; začeli so jo z izpostavitvijo Najsvetejšega in zaključili z litanijami.¹⁰⁴

Ob otvoritvi »sijajno sezidane« (*herrlich auffgefuehrl*) cerkve so dale uršulinke za člane natisniti priročnik, ki so ga posvetile svoji dobrotnici in (soustanoviteljici Ani Katarini Schellenburg.¹⁰⁵ V njem so predstavile zgodovino bratovščine, ki so jo že v srednjem veku ustanovili kartuzijani v Kölnu, od tam pa se je kmalu razširila po Nemčiji, nato na Poljsko in naprej, celo do Indije. Člane naj bi pod varstvom sv. Uršule in njenih tovarišic vodila k pobožnemu življenju in srečni smrti. Vsak je lahko opravljal molitve oz. pobožnosti po svoji izbiri, pod predpisanimi pogoji pa je mogel pridobiti različne odpustke.¹⁰⁶ V spomin na Uršulo in njenih enajst tisoč tovarišic so se molitve na tak ali drugačen način umerjale po omenjenem številu.¹⁰⁷ Med pobožna dela sta sodila tudi obisk cerkve ter darovanje cvetja in drugega okrasja zanjo.

V usnje vezana bratovščinska knjižica, ki jo hranijo ljubljanske uršulinke, navaja število vpisanih in seznam umrlih članov po posameznih letih ter znesek zbranih prispevkov (evidenco so vodili le do leta 1738).¹⁰⁸ Na začetku delovanja je imela

⁹⁶ Iz arhivskih dokumentov je vidno, da so številne osebe v oporokah volile sredstva za krašenje oltarja in za spominke maše pri njem, gl. 1 lančič: *KJarise na Kranjskem*, str. 445.

⁹⁷ Lechner: *Der Barockmaler*, str. 26-27.

⁹⁸ Zibert: *Ceščenje*, str. 65-68. Za grafično podobico gl. Lozar Stamcar: *Prispevek*, str. 78.

⁹⁹ Motiv je v obsežnejše zasnovani kompoziciji s svetniki prevzel anonimni avtor slike *Ceščenje Srca Jezusovega* pri uršulinkah, gl. Veider: *Slike*, str. 134, št. 251, ki sliko datira v 18. stoletje.

¹⁰⁰ Kragl: *Začetki pobožnosti*, str. 39-42.

¹⁰¹ Škof Anton Vovk je 9. aprila 1953 sliko opremil s pismom, v katerem je podal kratek historiat, izročitev v last ljubljanske škofije pa pospremil z željo, naj »spominja Slovence, da so Uli naši predniki vneti častilci božjega Srca!« (Slika (olje/platno, 133 x 92 cm) hranijo v Nadškofijski palači.

¹⁰² 1 lančič: *KJarise na Kranjskem*, str. 445-446.

¹⁰³ AULj, fasc. 3, IV/2, ustanova za bratovščino sv. Uršule in škofova ratifikacija.

¹⁰⁴ AULj, fasc. 6, VIII/1, Samostanska kronika, leto 1726, p. 142; Kogoj: *Uršulinke na Slovenskem*, str. 92.

¹⁰⁵ *Außerlesenes Handt-BüchUn*.

¹⁰⁶ Popolni odpustek so člani lahko pridobili ob stopu v bratovščino, na praznik sv. Simona in Juda in ob smrti, delne pa za praznike sv. Uršule, sv. Petra in Pavla, sv. Matija ter na svečnico, prav tako pa tudi, če so se udeležili procesij in pogrebom, poskrbeli za uboge, odpustili sovražnikom, grešnike spravili na pravo pot, nevedne poučili o božjih zapovedih in molili za umrle člane.

¹⁰⁷ Vsakdo je lahko v krajšem ali daljšem obdobju zmolil enajst tisoč očenašev in zdravamarij.

¹⁰⁸ AULj, fasc. 3, bratovščinska knjižica. Po letu 1738 sta bili vpisani v knjižico samo še dve naložbi kapitala pri deželi, in sicer 500 fl leta 1775 ter 100 fl leta 1777. Denar so redovnice privarčevale za razsvetljavo pri Marijinem oltarju.

.V-
*Jungfrau, und
 die Ursula, Erlange*
 mrv hrt ffrfib/Čfitf triü
 nu. mt w tpwné, mtb
 ; ; Ktii» ! m mt(Xh'll'iWtmfm'
 \tfJ - u i&f Ūwdjfty im ititm
 i'ftt i itfiwn/iffôur wif(m gal
 ')U! <f β*tTt\$/14tt(> gut* *Uter*
 rjebt .tuutt Äjtwit
 ftti t'A /rfj- »frffjp be
 Jj'f f>:j/f Uite iti m fliar^yS
 falsa- fmSt -

Sp. Uršula, podobica bratovščine sv. Uršule, vre-yčil Bernhard Johann I lermiann, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

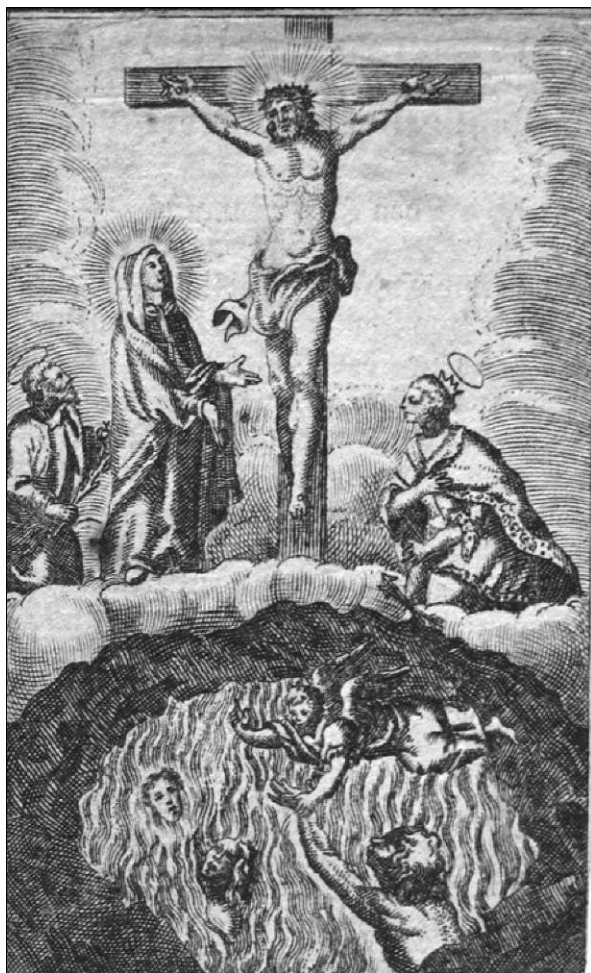

bratovščina 404 člane, v naslednjih letih se je število na novo vpisanih vrtelo sprva okoli sto, pozneje jih je bilo manj (leta 1733 npr. samo 30). Prevladovala so ženske, tako plemkinje kot meščanke, med njimi srečamo tudi klarise in dominikanke, med moškimi pa nekaj odličnikov, kot npr. ljubljanskega škofa Viljema Leslieja, stolnega dekana Frančiška Gotfida Polhogradskega, deželnega upravitelja Orfeja Strassolda idr. Glavni praznik je bratovščina obhajala na dan sv. Uršule, sekundarnega na sv. Kordulo, bogoslužje za verne duše pa drugi (oz. tretji) petek v novembru. Zdi se, da je prvotna gorečnost članov sčasoma ugasnila; leta 1735 so jo uršulitike poskušale spodbuditi z uvedbo devetdnevnic v čast zavetnice.¹⁰⁹

Na patrono bratovščine, priprošnjico za srečno zadnjo uro, so člane spominjale podobice, ki naj bi jih nosili s seboj in z njimi spodbujali k češčenju tudi druge. Nekaj primerkov hrani Semeniška knjižnica, nekaj pa tudi zbirka ljubljanskih uršulink.¹¹⁰ Grafika z upodobitvijo sv. Uršule, ki na široko razgrinja svoj plašč, pod katerim je zbrana množica njenih tovarišic mučenk, ni signirana, označuje pa jo napis: *Sancta Ursula cum Societate sua*.

Sv. Uršula s (ovari)šicami, podobica bratovščine sv. Uršule, »ŠA1./Šk. prot. fese. 17, št. 34, p. 383, 1. dec. 1735, prošnja za ustanovitev devetdnevnic v čast sv. Uršuli.

¹¹⁰ Za primerke v SKJ. gl. J.ozar Stamear: Prispevek, str. 84.

Sv. Ursula kot priprošnica, podobica bratovščine sv. Uršule, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

„S/wir/lis| *Patrona morientium*“¹¹¹ Druga varianta, ki kaže svetnico v tričetrtinskem izrezu, s palmovo vejo in puščicama v rokah (odtisnjeno ima tudi kratko molitev), ima slabo vidno signaturo graškega mojstra Bernliarda Jolianna I lerrmanna.¹¹² Na tretji podobici, ki opozarja na svetniščno posredniško vlogo, prosi sv. Uršula, klečeča ob Križanem skupaj z Marijo in Jožefom, za dušo, ki jo vleče angel iz zubljev vic.¹¹³ Za bratovščinski oltar, ki ga je v današnji obliki okoli sredine 18. stoletja izdelal Joseph Gebhardt s skupino wessobrunskili štukaterjev in s plastikami dopolnil Urban Gaber,¹¹⁴ pa

je leta 1749 Valentin Metzinger naslikal imenitno oljno sliko umirajoče sv. Uršule (ta se močno zgladuje po sliki, ki jo je za prejšnji oltar napravil Peter Averex);¹¹⁵ prikazana je v trenutku, ko je, smrtno zadeta s puščico, omahnila v roke angelov, ki sta jo zadržala.¹¹⁶ Prepričljiva podoba svetnišnega umiranja je bila vzornica tudi naslednici omenjene bratovščine (ta je bila ustanovljena leta 1899 in je imela sedež pri ljubljanskem Sv. Jakobu),¹¹⁷ zato se je na Metzingerja leta 1900/01 oprl Ivan Grohar, ko je naslikal *Smrt sv. Ursule* za šentjakobsko cerkev.¹¹⁸

Joseph Gebhardt (s sodelavci) in Urban Gaber, oltar sv. Uršule, Ljubljana, -y. 'Proj i ce, sreda 18. stol.

¹¹¹ SKJ., zbirka podobic; AULj, v zbirki je le deformirana zrcalna risba.

¹¹² SKJ., zbirka podobic.

¹¹³ SKJ., zbirka podobic. V zbirki je tudi pristopnica za bratovščino.

¹¹⁴ Resman: *Kiparstvo*, str. 137, 139-140, 188.

¹¹⁵ Murovec: *Galerija slik*, str. 269, 273.

¹¹⁶ Cevc: *I 'ahntin Metzniger*, str. 391, kat. št. 268.

¹¹⁷ Dolinar: *Bratovščina sv. Uršule*, str. 8.

¹¹⁸ Smrekar: *Pozabljena slika*, str. 81-82.

I- alentin Mellinghen Smrt sv. Uršule, Ljubljana, £ <"• Trojice, 1749.

Ustanovitev bratovščine Kraljice miru je povezana z milostno podobo, ki jo je uršulinkam podaril oče Luitgarde in Iledvike Ktiäs iz Müllidorfa; ko sta namreč njegovi hčeri leta 1736 v ljubljanskem samostanu napravili zaobljube, je prednici Ani Karolini Böck obljubil posnetek božjepotne Marijine podobe iz Dorfna na Bavarskem.¹¹⁹ Slika je prinesla v redovno skupnost večjo slogo;¹²⁰ uršulinke so jo najprej častile v oratoriju, nato pa prenesle v cerkev, kjer je dobila prostor na zadnjem oltarju na evangelijski strani. Leta 1738 je škof Feliks Sclirattenbacli dovolil pri oltarju opravljati lavretanske litanije vse sobote med letom, Ernest Amadej Attems pa je 1743. dodal še dovo-

ljenje, da se sme pri njem pridigati na vigilijo nekaterih Marijinih praznikov (brezmadežno spočetje, oznanjenje, svečnica in rojstvo Device Marije), in 1744. odobril slovesno devetdnevnicu v oktavi Marijinega vnebovzetja ter litanije na večer pred Marijinimi prazniki. Milostna podoba Marije, ki je bila deležna vedno večjega češčenja in so ji nadeli ime Kraljica miru (*Regina pačiš*), je bila leta 1743 kronana. Leta 1747 je sledila ustanovitev bratovščine z enakim imenom; papež Benedikt XIV. jo je potrdil 14. avgusta, ljubljanski Ordinariat pa 23. septembra 1747.¹²¹ Zanj se je zelo zavzemal zlasti ljubljanski generalni vikar Karl Peer, ki je sam plačal ustanovitvene stroške. Namen bratovščine je bila prošnja molitev li Kraljici miru za mir z Bogom in med ljudmi.¹²²

Milostna podoba Kralj/ca miru, Ljubljana, £ <"• Trojice, pred 1736.

¹¹⁹ Milostna podoba iz Dorfna ni slika, ampak kip, gl. Menaše: *Marija*, str. 218.

¹²⁰ Vpliv Marijine milostne podobe na samostansko skupnost je mdr. viden iz vizitacij, gl. Lavrič: *Škofovske vizitacije*, str. 62.

i-' ŠAI./Šk. prot. fese. 19, št. 36, p. 1028,23. sept. 1747.

¹²² Veider: *Kraljica miru*, str. 244–246; Golia: *Jane Karel*, str. 55-56; Kogoj: *Uršulinke na Slovenskem*, str. 86-87; Menaše: *Marija*, str. 217-218, si. 196.

Simon Tadej Olbenk Grahovar, *Kraljica mim*, podobica bratovščine Kraljice mim, Semeniška knjižnica, Ljubljana,

Kraljica mim, podobica bratovščine Kraljice mim, vre-^al Christoph Dietell, Semeniška knjižnica, Ljubljana,

turo se od drugih loči predvsem po bisernem nizu, ki ga Marija in Dete držita namesto preprostejšega rožnega venca.¹²⁵ Podoba predstavlja značilen tip Božjepotne Matere Božje, ki s t. i. pokrovom poudarja vlogo zaščitnice in priprošnjice.¹²⁶

Ustanovitev bratovščine in pridobljeni oltarni privilegiji so bržčas spodbudili željo po novem oltarnem nastavku za milostno podobo; skupaj s tremi drugimi oltarji ga je sredi 18. stoletja napravila trojica wessobrunskili štukaterjev pod vodstvom Joseplia Gebliardta in s sodelovanjem kiparja Urbana Gabra.¹²⁷ Iz podarjene in prihranjene miloščine je bratovščina leta 1770 s kapitalom 200 goldinarjev napravila ustanovo za branje dveh maš

Na titulami praznik, ki so ga obhajali na nedeljo pred velikim šmarnom (s slovesno mašo ter slovensko in nemško pridigo), so člani dobili popolni odpustek, na Marijino darovanje, obiskovanje in rojstvo pa odpustek 7 let in 7 kvadragen. Leta 1748, ko je bilo praznovanje še posebno slovesno, se je v bratovščino vpisalo 1.150 ljudi.¹²³

Bratovščina je podobo svoje zaščitnice razširjala s številnimi grafikami, narejenimi po predlogi Simona Tadeja Volbenka Grahovarja. Vrezala sta jih graška mojstra Christoph Dietell in Bernhard Johann Herrmann. Obstaja več različic, nekatere so tudi kolorirane.¹²⁴ Podobica z Grahovarjevo signa-

Vrhunc: Simon Tadej, str. 127-128, si. 19; Lozar Stamcar: Prispevek, str. 64, 78. Večje število podobice Kraljice miru v različnih variantah hrani SKL, nekaj jih je tudi v zbirki AULj. Podobica ima napis: *Wahre sihhiidung deß Wunders-thätigsn Gnaden Bild Mariae deß Fridsns hsy denen IP. IP. E.E. Glostrs Frauen der Gesellschaft S. tae Ursulas in Hsi-^ogthimr Grain.*

Menaše: *Marija*, str. 217-218.

Za oltarje gl. Resman: *Kiparstvo*, str. 137, 139-140, 188.

¹²³ AULj, fasc. 6, VIII/1, Samostanska kronika, leto 1712, pp. 230-231, 233.

¹²⁴ Veider: *Kraljica miru*, str. 246, ki omenja okrog deset različnih vrst.

na mesec, in sicer ene za žive in ene za mrtve člane.¹²⁸

O ljubljanskih redovnih bratovščinah in njihovem umetnostnem naročništvu bo na podlagi nadaljnjih raziskav gotovo mogoče povedati še kaj več. V primerjavi z gradivom bratovščin, ki so delovale v redovnih cerkvah po drugih krajih na Slovenskem in v tujini, bo tudi ljubljanska ostalina, obravnavana v širšem kontekstu, dobila bolj celostno podobo in bo lahko pravilno ovrednotena.¹²⁹

Viri in literatura

Viri

ARS — Arhiv Republike Slovenije

AS 1073, Zbirka rokopisov I/21r: *Ursprung, Anfang und Einpung RR PP. Eremit. Discalceat. S. P. Augustini in daß Herzogthumb Crain*, 1642 [= *Discalceatska kronika*]

AS 1073 — Zbirka rokopisov I/38r, *Diarium Ministri*

AS 7, Deželno glavarstvo za Kranjsko, *Ecclesiastica*, šk. 212

AS 115, Kresijski urad, Ljubljanska kresija, *Ecclesiastica*, fasc. 4

AULj — Arhiv Uršulinskega samostana, Ljubljana

Mašne in druge ustanove, fasc. 3

Samostanska kronika, fasc. 6

¹²⁸ AULj, fasc. 3, IV/16 a,b. Na poziv Marije Terezije je prednica Marija Alojzija 30. nov. 1770 potrdila mašno ustanovo bratovščine Kraljice miru, škof Karel Herberstein pa je 19. jun. 1786 določil, da je treba namesto 24 brati le po 8 maš na leto; Maček: *Mašne in svetne ustanove*, str. 353, 357.

¹²⁹ Za možnost ogleda in objave grafičnega gradiva se zahvaljujem Narodnemu muzeju Slovenije, zlasti mag. Blaženki First in dr. Darji Mavric, za posredovanje arhivskega in knjižničnega gradiva izrekam zahvalo s. mag. Jasni Kogoj, prof. dr. Marijanu Smoliku, p. dr. Miranu Speliču ter zaposlenim v Arhivu Republike Slovenije, v Nadškofijskem arhivu Ljubljana in v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, za možnost fotografiranja slike Srca Jezusovega mag. Mateju Pavlicu in mag. Iztoku Petriču, za pripravo **fotografskih** posnetkov za objavo kolegu Andreju Furlanu, za pregled besedila kolegu dr. Blažu Resmanu, za prijazno potrpežljivost pa uredniku *Arhivov* Juretu Volčjaku.

PAL — Provincialni arhiv Slovenske province sv. Križa, Ljubljana

Maver Fajdiga: *Bosnia Seraphica s eu Chronologico-Hisforica descriptio Provinciae Bosnae, dein Bosnae Croatiae, nune Provinciae Crucis Croatiae Carnioliae ordinis minorum Frandsi strictionis observantiae nuneupatae in tres partes divisqf., J conmta a P. Mauro Faidisa ejus dem Ordinis et Provinciae Alumno. Anno 1777*

NŠAL — Nadškofijski arhiv Ljubljana

SAL/Sk. prot. — Škofijski arhiv Ljubljana, Škofijski protokoli, fasc. 9, 12, 17, 22

KAL, Kap. seje 3

NUK — Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Zbirka podobic

SKL — Semeniška knjižnica Ljubljana,

rkp. 19: Janez Gregor Dolničar: *Marianale Carnioliae s eu icônes miraculis clarae magnae Dei Motriš Mariae incliti Ducatus Carnioliae*, 1691

Zbirka podobic

ZAL — Zgodovinski arhiv Ljubljana,

LJU 488 — Cod. XIII., šk. 98, *Knjigaprejemkov*

Literatura

Aljančič, Stanko Marija: Najstarejša bratovščina sv. Antona Padovanskega pri oo. frančiškanih v Ljubljani (1660—1784). *Cvetje % vrtov sv. Frančiška* 59 (1942), str. 240–241.

Außerlesenes Handt-Büchlein / Nut% und Trost Aller-einverleibten Brüder und Schwestern der Hoch-Löblichen Bruderschaft / Unter dem Schutz der Heiligen Jungfrau und Martyrin URSULAE, Einfrommes Leben und seeligen Todt tm erlangen. Aufsericht in der Kirchen der Allerheiligsten Dreyfaltigkeit bey denen Wohl-Ehrwürdigsen Geistlichen Jungfrauen der Gesellschaft URSULAE l^aybach. Cum Facullale Ordinary. J^aybach / bey G. Mayr / Loa. B. 1726.

Benedik, Metod: *Die Kapuziner in Slowenien 1600-1750*. Rim 1973 (tipkopis doktorske naloge).

Bren, Hugo: Bratovščina pasu sv. Frančiška. *Cvetje % vrtov sv. Frančiška* 46 (1929), str. 170—172, 199–200.

Canonici, Luciano: Porziuncola. *Di^ionario Francescano* (ur. Ernesto Caroli). Padova : Edizioni Messaggero, 2002 (ponatis), stp. 1511—1530.

Cevc, Anica: *Valentin Mel^inger : 1699—1759. Življenje in delo baročnega slikarja*. Ljubljana : Narodna galerija, 2000.

DeLICIAe orbis thaVMatVrgl Oder Deß Gbrwürdigen Heiligen iſt'vll von Padua Geistlichen Wollüsten / Zu dessen hochlöblichen Bruderschaft bey denen PP. Franciscanern Reg. Observ. zu Laybach / Sambt andern kurzen Tractätlein / so demselben zu Ehren gemacht / vnd anjetzp in dis en Fortn zusammen absonderlichen Gebrauch vnnd Gentessung in Druck verfertigt. / Cum facultate Superiorum. Gedruckt zu München / bey Johann Wilhelm Schell ! Anno 1666.

Dolinar, France: Podoba ljubljanske škofije v rimskih poročilih škofa Jožefa Rabatte (1664—1683). *Bogoslovni vestnik* 40 (1980), str. 368-387.

Dolinar, France.: Bratovščina sv. Uršule za srečno smrt. *Nasa* M47/10 (1998), str. 8.

Dolinar, France: Župnija Marijinega oznanjenja v Ljubljani. *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 454-484.

Dolničar, Janez Gregor: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701—1714* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana : Založba ZRC, 2003.

Gavigan, Johannes: *The Ausfro-Hungarian Province of the Augustinian Friars, 1646—1820, 2: Development, Studies, Baroque Brilliance 1646—1725*. Roma : Analecta Augustiniana, 1976 (Studia Augustiniana historica, 3).

Golia, Modest L.: *Janez Kočič, srčf Herberstein, ljubljanski škof in njegova doba. Doneski h kulturni in cerkveni problematiki jožefinizma*, Metlika 1945 (tipkopis doktorske naloge).

Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2005 (Gradivo in razprave, 26).

Hlepeč, Anica: Risbe Franceta Jelovška v Layerjevi zapuščini. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 1 (1951), str. 156-175.

Hochenegg, Hans: *Bruderschaften und ähnliche religiöse Vereinigungen in Deutschtirol bis zum Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts*. Innsbruck 1984 (Schiernschriften, 272).

Janez Svetokriški: *Sacrum prompluarium* (ur. Počučnik, Jože; Benedik, Metod; Gantar, Kajetan; Faganel, Jože). Ljubljana : SAZU, 1998 (Razred za filološke in literarne vede SAZU, Dela 49/IV) (faksimile).

Kemperl, Metoda: *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja v osrednji Sloveniji. Topografske študije. Gorenjska z, Ljubljano*. Ljubljana 1999 (tipkopis magistrske naloge).

Kemperl, Metoda: Cerkevni ustanovi knezov Eggenbergov v 17. stoletju na Kranjskem. *Zbornik Za umetnostno zgodovino*, n. v. 43 (2007), str. 105—138.

Kleinschmidt, Beda: *Antonius von Padua in Leben und Kunst, Kult und Volkstum*. Düsseldorf : L. Schwann, 1931.

Klieber, Rupert: *Bruderschaften und Liebesbünde nach Trient. Ihre Totendienst, Zuspruch und Stellenwert im kirchlichen und gesellschaftlichen Leben am Beispiel Salzburg 1600—1950*. Frankfurt am Main et al. : Peter Lang, 1999.

Kogoj, Jasna: *Uršulinke na Slovenskem. Ob 200-letnici prihoda uršulink v Skofjo Loko*. Izola : Uršulinski pro vin cialat Ljubljana, 1982.

Koršič-Zorn, Verena: *Frančiškanska cerkev v Ljubljani. Cerkev Marijinega oznanjenja*, Ljubljana : Župnijski urad Marijinega oznanjenja, 1996.

Kragl, Viktor: Začetki pobožnosti presv. Srca pri nas. *Glasnik presvetega Srca Jezusovega* 41 (1942), str. 39-42, 110-111.

Lavrič, Ana: *Vizitacije ljubljanske škofije 17. stoletja kot vir z umetnostno zgodovino*. Ljubljana 1993 (tipkopis doktorske naloge).

Lavrič, Ana: Škofovske vizitacije uršulinskega samostana v Ljubljani v 18. stoletju. *Tristo let ljubljanskih uršulink. Zgodovina samostana, njegovih šol in kulturnih dejavnosti* (ur. Marija Jasna Kogoj). Ljubljana : Družina, 2002, str. 55—73.

Lavrič, Ana: Kult in likovne upodobitve sv. Jožefa, zavetnika Kranjske, pri ljubljanskih diskalceatih. *Kronika* 58 (2010), str. 383-400.

Lavrič, Ana: Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije. *Arhivi* 33 (2010), št. 2, str. 251-286.

Lechner, Georg Matthias: *Der Barockmaler Franz Carl Remp (1675-1718)*. Wien 2010 (tipkopis doktorske naloge).

Lesar, Marko: Nekdanji ljubljanski frančiškanski samostan, njegova arhitektura in oprema. *Frančiškani v Ljubljani, Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 150—200.

Lexikon für Theologie und Kirche 8. Freiburg im Breisgau : Herder, 1936.

Lozar Stamcar, Maja: Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem. *Zbornik zfl umetnostno zgodovino*, n. v. 26 (1990), str. 57-84.

Maček, Jože: *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*. Ljubljana : Celjska Mohorjeva družba, 2005.

Mazegger, Bernhard: *Bruderschaftsbildwerke im Tiroler Anteil der Erzdiözese Salzburg*. Innsbruck 2003 (tipkopis diplomske naloge).

Menaše, Lev: *Marija v slovenski umetnosti. Ikono-logija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*. Celje : Mohorjeva družba, 1994.

Mkuž, Stane: Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška 1700-1764. *Dom in mt* 54 (1942), str. 273-282.

Mlinaric, Jože: Frančiškanski samostan od ustanovitve okoli leta 1240 do preselitve leta 1784. *Frančiškani v Ljubljani, Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 81-148.

Murovec, Barbara: Galerija slik v ljubljanskem uršulinskem samostanu. *Tristo let ljubljanskih uršulink. Zgodovina samostana, njegovih Šol in kulturnih dejavnosti* (ur. Marija Jasna Kogoj). Ljubljana : Družina, 2002, str. 267-276.

Murovec, Barbara: Zbirka slik v frančiškanskem samostanu v Ljubljani. *Frančiškani v Ljubljani, Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja*. Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 348-373.

Resman, Blaž: *Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe*. Ljubljana : Založba ZRC, 1995.

Resman, Blaž: Kipa frančiškanskih svetnikov v Šiški — Straubova ali Robbova? *Acta historiae artis Slovenica* 3 (1998), str. 51-71.

Resman, Blaž: Oltarna oprema in plastika v cerkvi Marijinega oznanjenja. *Frančiškani v Ljubljani, Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 302—346.

Resman, Blaž: Mački. *Acta historiae artis Slovenica* 8 (2003), str. 85-108.

Resman, Blaž: *Kiparstvo poznega baroka na Gorenjskem*. Ljubljana : Založba ZRC, 2006 (Opera Instituti Artis Fhstoriae).

Smrekar, Andrej: Pozabljena slika Ivana Groharja. *Acta historiae artis Slovenica* 15 (2010), str. 77—86.

Smolik, Marijan: Objavljeni viri za zgodovino avguštincev na Slovenskem. *Bogoslovni vestnik*. 38 (1978), str. 210-215.

Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizna 1688—1801, 1—2 (ur. Lojze Gostiša). Ljubljana : Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja, 2001.

Stele, Mehta: Ljubljanska frančiškanska podobarska delavnica. *Zbornik zfl umetnostno zgodovino*, n. v. 3 (1955), str. 161-196.

Steska, Viktor: Kranjska Marijina božja pota pred 200 leti. *Izvešja Muzejskega društva za Kranjsko* 9 (1899), str. 119-124.

Steska, Viktor: Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718. *Izvešja Muzejskega društva zfl Kranjsko* 11 (1901), str. 18-32, 69-97, 141-186.

Steska, Viktor: Slike v ljubljanskih cerkvah okoli l. 1715. *Izvešja Muzejskega društva zfl Kranjsko* 12 (1902), str. 49-57.

Stopar, Ivan: *ljubljanske vedute*. Ljubljana : Arterika, 1996.

Strle, Anton: Portiunkula. *Leto svetnikov* 3. Ljubljana : Zadruga katoliških duhovnikov, 1972, str. 272-274.

Serbelj, Ferdinand: *Nicola Grossi 1682—1748. Tri oltarne podobe*. Ljubljana : Narodna galerija; Jesenice : Muzej, 1992 (Knjižnica Narodne galerije. Studijski zvezki, 1).

Serbelj, Ferdinand: *Izšivenje nekega obdobja. Orispozno-baročnega slikarstva na Kranjskem*. Ljubljana : Narodna galerija, 2011.

Skofljanec, Jože: *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja*. Ljubljana 2008 (tipkopis doktorske disertacije).

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre def Tiertzpgthums Crain*. Laibach-Nürnberg 1689.

Veider, Janez: Kraljica miru pri uršulinkah v Ljubljani. *Bogoljub* 40 (1942), str. 244-246.

Veider, Janez: Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani. *Zbornik zfl umetnostno zgodovino* 20 (1944), str. 98-136.

Vrhovnik, Ivan: Zatrte nekdanje cerkve in kapele ljubljanske. *Danica* 1 (1903), str. 45-47, 102—103, 107-109; 2 (1904), str. 14-15, 19-21, 142-144, 150-152, 157-158, 181-182, 197-198, 221-222, 227-229, 236-237, 261-263, 284-285, 292-293, 316-317, 331-332, 340-341, 348-350, 356-357, 364-365, 373-375, 396-397, 406-407, 414-416, 421-422.

Vrhunc, Polonca: Simon Tadej Volbenk Grahor (1710—1774). *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 8 (1970), str. 107-132.

Žibert, Jakob: Češčenje Srca Jezusovega — vsebina krščanstva. *Glasnik pršesvetem Srca Jezusovega* 41 (1942), str. 65-68.

Zusammenfassung

LAIBACHER BRUDERSCHAFTEN DES BAROCK UND IHRE KÜNSTLERISCHEN AUFGÄBE. BRUDERSCHAFTEN BEI DEN ORDENSKIRCHEN

Der Beitrag konzentriert sich auf die Bruderschaften, die in den Ordenskirchen gegründet wurden (ausgenommen sind die Jesuitenkongregationen, die wir in der Nummer 33/2 der Zeitschrift *Arhivi* behandelt haben). Mit den Josephinischen Reformen wurden sie zweimal unterbunden, sie waren ja nicht nur aufgelöst worden, durch die Unterdrückung der meisten Klöster, bei denen sie wirkten, war auch ihr materielles Erbe verloren gegangen oder der Zerstörung anheimgefallen. Aufgrund der mageren Überreste und einer mehrmals sehr verstümmelten Archivdokumentation ist die Präsentation der künstlerischen Aufträge der Bruderschaften und ihrer Kunstambitionen lediglich fragmentarisch.

Den größten Schaden verursachten die Säkularisation und der Abriss der Kirchen (abgerissen wurden die Kirchen der Franziskaner, der Klarissen, der Augustiner-Discalceaten und der Kapuziner), und Folgen hatten auch Veränderungen der Besitzverhältnisse (die Augustinerkirche wurde von den Franziskanern übernommen) und der pastoralen Funktion der Kirche (die Ursulinen- und die neue Franziskanerkirche wurden Pfarrkirchen). Unter dem erhaltenen Archivmaterial sind grafische Andachtsbilder am zahlreichsten, Tafelbilder und Altäre gibt es wenig, typische Bruderschaftsstatuten und ein Inventar sind nicht vorhanden. Trotzdem können wir sagen, dass die Bruderschaften ihre Aufträge an gute Künstler vergaben, unter denen auch bekannte Namen zu finden sind. Die Grafiken und Gemälde ermöglichen einen Einblick in die für die einzelnen Bruderschaften charakteristische Ikonographie. Die Bruderschaften führten im slowenischen Raum eine Reihe neuer Typen ein, vor allem marianische (Muttergottes vom Rosenkranz, Muttergottes vom braunen Skapulier bzw. vom Berge Karmel, Maria Trost oder die sogenannte Maria vom schwarzen Gürtel bzw. vom Gürtel der hl. Monika und des hl. Augustin u. a.).

Bei den Laibacher Augustiner-Eremiten wirkten die Bruderschaft vom hl. Rosenkranz (gegründet 1634, eingeführt 1639), die Stundbruderschaft (1640) und die sogenannte Bruderschaft vom schwarzen Gürtel bzw. Maria Trost (gegründet 1670, endgültig bestätigt 1690). An die erste erinnert

ein Andachtsbild von 1766, ein Anfang des 18. Jahrhunderts in der Tradition des Steinmetzen Mihael Kuša (Cussa) gefertigter und mit einem Tafelbild der Muttergottes vom Rosenkranz ausgestatteter Altar ist nicht erhalten. Von der zweiten Bruderschaft, die denselben Altar benutzte, ist eine bei den Widmanstätter Erben in Graz gedruckte Beitrittserklärung erhalten, und von der dritten ein Altar von Kuša aus den Jahren 1690–1691, doch ohne Tafelbild mit der Darstellung der Überreichung des Gürtels. Seit 1764 wirkte bei den Augustinern auch die Bruderschaftskonföderation der Muttergottes vom guten Rate.

Die Discalceaten gründeten die Bruderschaft der Schmerzhafte Muttergottes, genannt Toten-Bruderschaft (gegründet 1665, bestätigt 1687), und die Bruderschaft der Heiligen Familie bzw. des hl. Joseph (1679). Erstere besaß einen Sitz in der Kapelle, die nach dem Vorbild der in Wien in der Mutter- und Provinzialkirche, der sogenannten Hofkirche, erbaut wurde; 1742 wurde sie von Franc Jelovšek ausgemalt, den Altar von 1753 schmückte ein Bild von Sebastijan Verport (von 1682). Das Aussehen der Kapelle ist auf alten Darstellungen erhalten, von der Bruderschaft gibt es aber keine Spuren. Mehr Material bheb von der Josephbruderschaft. Ein nach einer Zeichnung von Johannes Kilian Fleischman von Matija Greischer in Kupfer gestochenes Andachtsbild steht im Zusammenhang mit der Gründung der Bruderschaft, ein anderes, das nach einer Zeichnung von Valentin Metzinger von Johann Christoph Winckler stammt, bewahrt das Andenken an das zerstörte bzw. verloren gegangene Altarbild von Metzinger. Wertvoll sind auch Fragmente eines illuminierten Bruderschaftsalbums. Die Chronik der Discalceaten berichtet noch von einer Prozessionsstatue (Anton Schwarzl, 1750), von Kirchenfahnenbildern (Metzinger, 1750) und einer Gelegenheitsdekoration (unter anderem in Graz bemalte Vorhänge und ein 1740 von Franc Jelovšek bemalter Triumphbogen).

In der Franziskanerkirche wirkten die Bruderschaft der Muttergottes vom Skapulier bzw. vom Berge Karmel (1648), die Bruderschaft des hl. Antonius von Padua (1660) und die Bruderschaft des hl. Franz von Assisi (1682). Von der künstlerischen Tätigkeit der Skapulier-Bruderschaft zeugen zwei Zeichnungen von Franc Jelovšek, und zwar eine Skizze für einen Marienthron (Trage) und eine Skizze für ein Andachtsbild, das von den Augsburger Meistern Joseph und Johann Klauber in Kupfer gestochen wurde. Der 1699 von Mihael Kuša gefertigte Altar dieser Bruderschaft gelangte nach dem Verkauf der Ausstattung der Franzis-

kanerkirche nach Rakulik. Die Antonius-Bruderschaft besaß einen Sitz in der Kapelle, die 1655 vom Landeshauptmann Wolf Engelbert Auersperg errichtet worden war und die erste mit diesem Patrozinium in Krain war. Obwohl die Bruderschaft großen Einfluss hatte, sind von ihr wie auch von der Bruderschaft des hl. Franz von Assisi keine besonderen Kunstwerke erhalten.

Bei den Klarissinnen wirkte die Bruderschaft vom Herz-Jesu (1702), von der ein Altarbild von Frančišek Karel Remb (Franz Karl Remp) von 1702 erhalten ist (nach Ermittlungen von Georg Matthias Lechner lehnte sich der Künstler in der Komposition unmittelbar an Guido Reni an).

Die Ursulinen leiteten die Bruderschaft der hl. Ursula und die Bruderschaft der Friedenskönigin. Erstere (gegründet 1723, eingeführt 1726) besaß einen Sitz beim Altar, der in seiner heutigen Form

Mitte des 18. Jahrhunderts von Joseph Gebhardt mit einer Gruppe Wessobrunner Stuckateuren gefertigt und mit Statuen von Urban Gaber ergänzt wurde. Das Altarbild *Tod der hl. Ursula* wurde 1749 von Metzinger geschaffen. Auch einige Andachtsbilder sind erhalten (eines wurde von Bernhard Johann Herrmann in Kupfer gestochen). Die Maria-Bruderschaft (gegründet 1747) stand im Zusammenhang mit der Verehrung des Bildes der Friedenskönigin, einer Kopie des Gnadenbildes (Statue) aus Dorfien in Bayern. Der Altar für die Bruderschaft stammt ebenso von der vorher genannten Gruppe von Meistern. Die Bruderschaft verbreitete ihr Gnadenbild mit zahlreichen, nach einer Zeichnung von Simon Tadej Volbenk Grahovar hergestellten Grafiken (die Zeichnung wurde von den Meistern Christoph Dietell und Bernhard Johann Herrmann in Kupfer gestochen).